

โดย โครงการศึกษาและเฝ้าระวังสื่อเพื่อสุขภาวะของสังคม (Media Monitor)

Media Monitor
โครงการศึกษาและเฝ้าระวังสื่อ
เพื่อสุขภาวะของสังคม

โครงการศึกษาและเฝ้าระวังสื่อฯ รอบที่ 2
เรื่อง “ภาพตัวแทนและความสมดุล
ในรายการข่าวโทรทัศน์กับบทบาทใน
การสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทย”
(3, 5, 7, 9, 11 และ itv เดือนกันยายน 2548)

ได้รับการสนับสนุนจาก มูลนิธิ สาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.)
แผนงานพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี
และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สารบัญ	หน้า
ส่วนที่ 1 บทสรุป	3
ส่วนที่ 2 รายละเอียดโครงการรอบที่ 2	6
ส่วนที่ 3 วิธีการศึกษา	25
ส่วนที่ 4 ผลการศึกษาและวิเคราะห์	29
ส่วนที่ 5 ภาคผนวก	77

ส่วนที่ 1

บทสรุป

การศึกษาโครงการรอบที่ 2 “ภาพตัวแทนและความสมดุล” ในรายการข่าวโทรทัศน์กับบทบาทในการสร้าง ความสมานฉันท์ ในสังคมไทย” มุ่งศึกษาเรื่องภาพตัวแทนของคนกลุ่มต่างๆ ในรายการข่าวภาคค่ำจากสถานีโทรทัศน์ฟรีทีวีเดือนกันยายน 2548 โดยมีผลสรุปการศึกษา ดังนี้

1. ประเด็นเรื่องความยาวรายการข่าว ตารางที่ 2 แสดงสัดส่วนความยาวของรายการข่าวภาคค่ำ

ช่อง	รวม (นาที)
3	90
5	55
7	75
9	75
11	135
itv	105

2. ประเด็นเรื่องลักษณะทั่วไป

รายการข่าวทั่วไปเป็นรูปแบบ “รายงานข่าว” มีเพียงช่อง 3 เท่านั้น ที่ใช้รูปแบบ “เล่าข่าว” และมีการแสดงความคิดเห็นผ่านข้อความสั้น (SMS) ในรายการข่าวช่อง 3 และ itv รูปแบบของ “เนื้อหาข่าว” ส่วนใหญ่เป็นการ “ข่าวสัมภาษณ์” “ข่าวรายงานความคืบหน้า” ในส่วนของ “ข่าวเชิงสืบสวน” รูปแบบ “รายงานพิเศษหรือสื่อบูป” นั้นมีน้อย

1. การจัดลำดับข่าว (Priority)

การจัดลำดับข่าวแต่ละช่องแตกต่างกันไป แต่มักนำเอาข่าวเด่นๆ ไว้ในลำดับต้น และหากเป็นข่าวที่มีประเด็นขัดแย้งสูง จะนำเอาไว้ในลำดับหลัง (เช่น ข่าวผู้ว่าสตง., ข่าวการแทรกแซงกิจการสื่อ “แกรมมี่/มติชน, ปลดรายการเมืองไทยรายสัปดาห์”)

2. ความสมดุล (Balance)

โดยรวมการรายงานข่าวโทรทัศน์ภาคค่ำจากทุกๆ ช่อง ยัง บกพร่องเรื่องความสมดุลอยู่ กล่าวคือการรายงานข่าวโดยมากมีเพียงแหล่งข่าวเดียว คือ แหล่งข่าวฝ่ายที่ 1 (ต้นเรื่อง) ปรากฏเนื้อหาของคู่กรณีฝ่ายที่ 2 บ้าง และน้อยมากที่จะปรากฏแหล่งข่าวฝ่ายที่ 3

3. ประเด็นเรื่องความเป็นธรรม (Fairness)

ประเด็นเรื่อง “ความเป็นธรรม” หรือในแง่ของสัดส่วนพื้นที่ในข่าวของแหล่งข่าวฝ่ายต่างๆ โดยรวมยัง บกพร่องอยู่ กล่าวคือ มีการให้พื้นที่ข่าวที่ไม่เท่าเทียมกันในฝ่ายที่ 1, 2 และ 3 โดยเฉพาะการปล่อยภาพ, เสียง และเนื้อหาของคู่กรณีฝ่ายที่ 2 และ ฝ่ายที่ 3 น้อยมาก โดยเฉพาะในประเภทข่าวการเมือง

4. บุคคลที่ขาดหาย (Missing Person)

พบว่าบุคคลที่ขาดหายไปจากข่าวมากคือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์นั้นๆ โดยตรง โดยเฉพาะข่าวประเภทการเมืองและนโยบายรัฐ ขาดหายเสียงของประชาชน องค์กรภาคประชาชน หรือฝ่ายที่ 3 ที่เป็นกลางหรือไม่มีผลประโยชน์ได้เสีย หรือส่วนที่มีความเห็นแตกต่างออกไป เช่น

สถาบันศึกษา นักวิชาการ ซึ่งมีน้อยมากในทุกๆ เรื่องข่าวจากรายการข่าวของทุกช่อง และผู้ที่ขาดหายไปจากเนื้อหาข่าวมากที่สุดคือ องค์กรภาคประชาชน, ประชาสังคมต่างๆ

5. **ความยาวข่าว**
(Timing Duration) ความยาวข่าวลำดับที่ 1-3 เฉลี่ย 2-3 นาที ความสำคัญรองลงมา ประมาณ 30-60 วินาที และส่วนประเด็นข่าวสั้นๆ จะยาวประมาณข่าวละ 10-15 วินาที
6. **ความคิดเห็นของผู้ประกาศข่าว**
(Opinion of Narrator) พบว่าช่องที่มักมีการแสดงความคิดเห็นของผู้ประกาศข่าวคือช่อง 3 และ itv พบในข่าวประเภทอาชญากรรม สังคม และการเมือง
7. **ภาษา**
(Language) พบว่าการใช้ภาษาของผู้ประกาศข่าวในลักษณะชี้แนะในข่าวทั่วๆ ไปยังไม่มากนัก แต่พบมากในข่าวประเภทอาชญากรรมรุนแรงและโหดร้าย โดยผ่านเสียงบรรยายเนื้อหาข่าว เช่น คำว่า “คนร้าย”, “เหยื่อโหด”, “อามหิต” สร้างความรู้สึกเร้าอารมณ์ ขณะที่ภาษาจากแหล่งข่าวที่มีลักษณะคำพูดที่รุนแรง แข็งกร้าว ดุดัน ก็จะปล่อยเสียงของแหล่งข่าวนั้นเอง โดยเฉพาะแหล่งข่าวทางการเมือง เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับสูง
8. **ภาพ**
(Visual) พบว่ามีการใช้ภาพที่ละเมิดสิทธิของแหล่งข่าวอยู่บ้าง ในกรณีที่เป็นเด็ก สตรี เยาวชนที่เป็นเหยื่ออาชญากรรม แต่อาจมีลักษณะการเซ็นเซอร์หากก่อให้เกิดทัศนยะอุจาด กรณีเป็นภาพศพ มักใช้การเซ็นเซอร์ภาพเพื่อไม่ให้ภาพนั้นอุจาดตา
9. **ภาพตัวแทน**
(Representation) พบว่า แหล่งข่าวที่ถูกนำเสนอมากที่สุดถูกสะท้อนภาพตัวแทนออกมาชัดเจนที่สุด และการวางลำดับการปรากฏภาพของแหล่งข่าวไว้ก่อน-หลังก็มักมีลักษณะที่เหมือนกันคือ มักนำภาพแหล่งข่าวฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่าไว้ในลำดับต้นๆ ขณะที่ภาพแหล่งข่าวคู่กรณีจะนำไปลำดับถัดมา ซึ่งสะท้อน “ลำดับชั้น” ของอำนาจที่ไล่ลำดับลงมา สะท้อนภาพผู้ที่มีอำนาจ (รัฐ) มากกว่ามีสิทธิ “พูด และแสดงตน” ได้ก่อนและมากกว่าผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า

และการนำเสนอภาพตัวแทนในการรายงานข่าวยังมีลักษณะเน้นมิติ “สถานภาพของบุคคล” เช่น อาชีพ ตำแหน่งหน้าที่ (ภาครัฐ) มากกว่าอาชีพอื่นๆ โดยภาพตัวแทนที่ปรากฏมากที่สุดคือ “**ภาพตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐ**” เช่น นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี นักการเมือง ทหารระดับผู้บังคับบัญชา ตำรวจ เจ้าหน้าที่ข้าราชการระดับสูง ถัดมากคือ “**ภาพตัวแทนกลุ่มธุรกิจ**” เช่น พ่อค้า นักธุรกิจ นักลงทุน รองลงมาคือ “**ภาพตัวแทนกลุ่มวิชาชีพ**” เช่น แพทย์ นักกฎหมาย วิศวกร ครู อาจารย์ และที่แทบไม่ปรากฏคือ ภาพตัวแทนของ “กลุ่มแรงงาน” เช่น กรรมกร เกษตรกร ซึ่งแทบไม่ปรากฏในข่าวหลัก นอกจากนี้พบว่าแทบไม่มีการนำเสนอภาพตัวแทนจากกลุ่มองค์กรภาคประชาชน – ประชาสังคมเลยในข่าวเกือบทุกๆ ข่าว

ขณะที่ภาพตัวแทนฝ่ายตรงกันข้าม หรือฝ่ายที่เห็นแตกต่างจากฝ่ายแรก มักอยู่ในฐานะคู่กรณีที่ต้องด้าน ไม่เห็นด้วย ขณะที่ภาพตัวแทนฝ่ายที่ 3 ที่เป็นผู้ประสานความสมานฉันท์

หรือเสนอแนะวิธีการแก้ไข ความคิดเห็นที่เป็นกลางนั้น แทบไม่ปรากฏเลยในการรายงานข่าวเกือบทุกช่อง

10. อื่นๆ

การรายงานข่าวแต่ละช่องมีความแตกต่างกันไปในรายละเอียด ทั้งความยาวรายการข่าว การแบ่งช่วงเวลาข่าว การวางลำดับข่าว การให้ความสำคัญ ความเป็นกลาง ความสมดุลของข่าว การให้พื้นที่ข่าว เป็นต้น

3.ประเด็นเรื่องภาพตัวแทนจากข่าวที่มีความขัดแย้ง ในรายการข่าวภาคค่ำ เพื่อศึกษาถึงการสร้างความสมานฉันท์ผ่านการรายงานข่าว ได้คัดกรองเฉพาะข่าวที่มีประเด็นความขัดแย้งและเป็นที่ข่าวเด่นในเดือนกันยายน

- 1) ปัญหาสถานการณ์ 3 จังหวัดชายแดนใต้: สะท้อนความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ วัฒนธรรม ศาสนา
- 2) ปัญหาการแทรกแซงกิจการสื่อ “แกรมมี่ซื้อหุ้นมติชน” และ “ปลดรายการเมืองไทยรายสัปดาห์”: สะท้อนความขัดแย้งทางสิทธิและเสรีภาพสื่อและการใช้อำนาจรัฐ ระหว่าง “หน่วยงานรัฐ” “ธุรกิจสื่อ” และ “วิชาชีพสื่อ-สื่อหนังสือพิมพ์”
- 3) ปัญหากรณี “จิตรลดา” นุ๊กโรงเรียนสตรีแห่งเด็กหญิง: สะท้อนความขัดแย้งทางกระบวนการกฎหมายและจรรยาบรรณแพทย์ ระหว่าง “ตำรวจ” กับ “หมอ” และระหว่างแนวคิดความเป็น “คนร้าย” กับ “ผู้ป่วย”
- 4) ปัญหาการสรรหาผู้ว่าสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน: สะท้อนความขัดแย้งทางการเมืองและทางกฎหมายระหว่าง “รัฐ” และ “ผู้บริหารองค์กรอิสระ”
- 5) ปัญหาการพิจารณาเปิดสถานบริการอาบอบนวด “เฮโลน่า”: สะท้อนความขัดแย้งผลประโยชน์ทางธุรกิจ ระหว่าง “ตำรวจ” “นักธุรกิจ” “นักการเมือง” และ ผู้ที่นำเสนอภาพศีลธรรมของสังคม

การรายงานข่าวเพื่อสร้างความสมานฉันท์ พบว่า การรายงานข่าวโดยมุ่งการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทยยังมีความบกพร่องอยู่เนื่องจาก

- 1) ยังมีความบกพร่องในการเสนอข้อมูลข่าวสารอย่างรอบด้าน (ความสมดุลของแหล่งข่าว) โดยมักนำเสนอแหล่งข่าวด้านเดียวเป็นส่วนมาก หากมีด้านที่ 2 ก็มักไม่ใช่ทุกช่อง ทุกครั้ง ทุกวัน ทุกข่าวของการนำเสนอ โดยเฉพาะแหล่งข่าวฝ่ายที่ 3 ซึ่งแทบไม่ปรากฏในการรายงานข่าวเลย
- 2) เมื่อพิจารณาสัดส่วนพื้นที่ที่แหล่งข่าวแต่ละฝ่ายได้รับ (ความเป็นธรรม) เพื่อแสดงข้อมูล ข้อเท็จจริงหรือความคิดเห็น ก็พบว่าสัดส่วนพื้นที่ในข่าวที่แต่ละฝ่ายได้รับไม่เท่าเทียมกัน

ข้อเสนอแนะ

- ในเรื่องการใช้ภาษา ผู้ประกาศข่าวควรหลีกเลี่ยงการใช้คำที่ชี้นำ ตัดสินหรือประณามผู้อื่น โดยเฉพาะกรณีข่าวอาชญากรรม ควรใช้คำว่า “ผู้ต้องสงสัย” หรือ “ผู้ต้องหา” แทน “คนร้าย” “ผู้กระทำความผิด” จนกว่าจะมีการพิพากษาตัดสินทางกระบวนการกฎหมาย
- ควรนำเสนอข่าวอย่างรอบด้านจากแหล่งข่าวหลายๆ ฝ่าย ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายอื่นๆ ให้มีความสมดุลของเนื้อหา และผู้ชมได้รับข้อเท็จจริงจากทุกๆ ด้าน
- ในเรื่องของสัดส่วนพื้นที่ในข่าว ของแหล่งข่าวฝ่ายต่างๆ ควรมีการให้สัดส่วนพื้นที่ข่าวแก่แหล่งข่าวฝ่ายต่างๆ โดยเท่าเทียมและเป็นธรรมให้มากขึ้นโดยเฉพาะข่าวที่มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม

ส่วนที่ 2

รายละเอียดโครงการรอบที่ 2

การทำงานรอบที่ 2 ของ “โครงการศึกษาและเฝ้าระวังสื่อเพื่อสุขภาพของสังคม” (Media Monitor) เรื่อง “ภาพตัวแทนและความสมดุลในรายการข่าวทางสถานีโทรทัศน์กับบทบาทในการสร้าง **ความสมานฉันท์** ในสังคมไทย” ศึกษาจากรายการข่าวภาคค่ำทุกวันจันทร์ - อาทิตย์ ในช่วงเวลาประมาณ 18.00 – 20.00 น. ทางสถานีโทรทัศน์ฟรีทีวี (ช่อง 3, 5, 7, 9, 11 และ itv) เดือนกันยายน 2548 โดยมีรายละเอียดและที่มาของการศึกษาดังนี้

2.1 ที่มาของการศึกษา

“ความสมานฉันท์ในสังคมเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับความสงบสุข ซึ่งถ้าปัญหาใดนำไปสู่ความขัดแย้งในสังคมอย่างรุนแรง ก็จะกระทบการพัฒนาในทุกๆ มิติ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม การเมือง ความมั่นคง หรือเศรษฐกิจ ทุกสังคมต้องการความสงบสันติสุข ไซ่ว่าสังคมที่สันติสุขนั้นไม่มีปัญหาอะไรเลย แต่สังคมที่มีความสงบสันติสุขนั้นสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ลุล่วงโดยความปรองดองสมานฉันท์ ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา สมาชิกสังคมร่วมแรงร่วมใจในการแก้ไขปัญหโดยมิพักต้องคำนึงว่าเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของใคร มีความบริสุทธิ์ใจที่จะช่วยกัน เช่นนี้สังคมก็ดำรงความสันติสุขไว้ได้ แม้ความหลากหลายของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งมิติเชื้อชาติ ศาสนา ชนชั้น วัฒนธรรม สีผิว ก็ไม่เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด แต่เมื่อใดก็ตามที่ปัญหาและความขัดแย้งนั้นไม่สามารถยุติลงได้ การหาแนวทางเพื่อการปรองดอง เพื่อ “**ความสมานฉันท์**” เพื่อสร้างความสามัคคีก็จำเป็นยิ่งสำหรับการจัดปัญหาเหล่านั้นให้ลดความรุนแรงและสิ้นสุดลงได้ด้วยดี

ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการสร้างและรักษาความสมานฉันท์ระหว่างกลุ่มชนที่มีความแตกต่างกันทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเชื้อชาติศาสนา ถ้าขาดความสมานฉันท์จนเกิดปัญหาที่บ้านปลายออกไป ก็ต้องใช้ความพยายามอย่างใหญ่หลวง และระยะเวลาอันยาวนานกว่าจะสามารถนำความสงบสุขกลับมาได้อย่างยั่งยืน

นอกจากปัญหาความขัดแย้งที่มาจากความแตกต่างกันทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเชื้อชาติศาสนา เช่นในกรณีของภาคใต้ตอนล่างแล้ว ก็ยังมีปัญหาอีกหลายๆ ด้าน ซึ่งอาจจะเป็นพื้นฐานของความขัดแย้งกันในสังคมอย่างรุนแรงได้ ถึงแม้ว่าในอดีตที่ผ่านมา และในปัจจุบัน ปัญหาต่างๆ ยังไม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง และประเทศไทยยังสามารถบริหารจัดการปัญหาต่างๆ ได้ในระดับที่ดีพอสมควรก็ตาม ปัญหาเหล่านี้รวมถึง ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม ปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาความขัดแย้งทางด้านแรงงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การที่ยังสามารถดูแลไม่ให้เกิดปัญหาเหล่านี้บานปลายกลายเป็นความขัดแย้งในสังคมอย่างรุนแรง ไม่ได้หมายความว่าปัญหาเหล่านี้จะไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงในอนาคต สถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็น่าจะเป็นอุทากรณที่ดีในเรื่องนี้ สมควรหยิบยกปัญหาหลักๆ ขึ้นมาพิจารณา เพื่อสร้างความเข้าใจให้มากขึ้น และป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเหล่านี้กลายเป็นชนวนนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมที่รุนแรงในอนาคต

ในฐานะที่ “**สื่อมวลชน**” เป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ แม้เบื้องต้นหน้าที่ของสื่ออาจเพื่อแจ้งข่าวสาร ให้ความรู้ ให้ความบันเทิง หรือสืบทอดวัฒนธรรมของสังคม แต่หน้าที่หนึ่งที่สำคัญในฐานะ “สื่อมวลชน” คือการเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อนำเสนอเรื่องราวของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม และเพื่อให้คนกลุ่มต่าง ๆ ได้แสดงออกซึ่งความคิด ความเห็น ความต้องการ โดยผลที่พึงคาดหวังได้จากการทำงานของสื่อมวลชน คือ สุขภาวะ ความเข้าใจ ความสามัคคี ในการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม

“**รายการข่าวโทรทัศน์**” เป็นพื้นที่สาธารณะหนึ่งที่มีความสำคัญในสังคม เพราะเป็นพื้นที่ที่สมาชิกอันหลากหลายของสังคมได้รับรู้เรื่องราวข่าวสาร เหตุการณ์ที่มีความสำคัญ ความใกล้ชิด และมีผลกระทบต่อชีวิตของตนเอง รายการข่าวโทรทัศน์จึง

เปรียบเป็นกระจกสะท้อนเรื่องราวปัญหาของคนกลุ่มต่างๆ ผลประโยชน์ ความขัดแย้ง โดยเฉพาะในเรื่องราวสาธารณะเกี่ยวกับบ้านเมืองเพื่อแก้ปัญหา รายงานข้อเท็จจริง สืบสวนข้อมูลเชิงลึก เรื่องราวที่ประชาชนควรรู้ ความจริงที่ผู้มีอำนาจในสังคมไม่ยอมเปิดเผย ปัญหาทุจริตของข้าราชการนักการเมือง การบริหารงานบ้านเมืองที่มีผลกระทบต่อประชาชน ชาวภัยพิบัติ อุบัติเหตุอาชญากรรม ภัยสังคม ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องราวที่มีความสำคัญต่อประชาชนอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในยามที่ประเทศชาติประสบกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างคนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้

เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อโทรทัศน์ในการสร้างสังคมสมานฉันท์ “โครงการศึกษาและเฝ้าระวังสื่อ” (Media Monitor) ภายใต้การสนับสนุนจาก “มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ” (มสช.) โดยแผนงานพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี และ “สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ” (สสส.) จึงกำหนดการศึกษารอบที่ 2 เป็นเรื่อง **“ภาพตัวแทนและความสมดุลในรายการข่าวโทรทัศน์กับบทบาทในการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทย”** โดยจำกัดการศึกษาเฉพาะเหตุการณ์ข่าวในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2548

2.2 วัตถุประสงค์

การศึกษาและเฝ้าระวังสื่อโครงการรอบที่ 2 เรื่อง **“ภาพตัวแทนและความสมดุลในรายการข่าวทางสถานีโทรทัศน์กับบทบาทในการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทย”** มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารายการข่าวโทรทัศน์ภาคค่ำ ในประเด็นเรื่อง “ความสมดุล”, “ภาพตัวแทน”, และ “แนวทางในการสร้างความสมานฉันท์” ในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ในการศึกษารอบที่ 2 รายละเอียดดังนี้

วัตถุประสงค์ 1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์การรายงานข่าวในรายการข่าวโทรทัศน์ภาคค่ำ ในประเด็น ความสมดุลในการรายงานข่าว ความเป็นธรรม ความเป็นกลาง การใช้ภาษา ภาพ และการสะท้อนภาพตัวแทนของกลุ่มคนต่าง ในเชิง บทบาท สถานภาพ อาชีพ ศาสนา เชื้อชาติ หรือชนชั้นของคน หรือแหล่งข่าวที่ถูกนำเสนอว่า สื่อมีกระบวนการนำเสนอภาพตัวแทนเหล่านั้นอย่างไร เช่นไร และภาพตัวแทนใดที่เป็นคู่ขัดแย้งกัน

วัตถุประสงค์ 2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทสื่อในการรายงานข่าวเพื่อสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทยผ่านรายการข่าวภาคค่ำทางสถานีโทรทัศน์ 6 ช่องตลอดเดือนกันยายน 2548

2.3 แนวคิดในการศึกษา

1. แนวคิดเรื่อง “ความเป็นสมดุล ความเป็นธรรมและความเป็นกลางของข่าว”
2. แนวคิดเรื่อง “ภาพตัวแทน”
3. แนวคิดเรื่อง “ความสมานฉันท์ในสังคม”

1. แนวคิดเรื่อง “ความเป็นสมดุล ความเป็นธรรมและความเป็นกลางของข่าว”

1.1 แนวคิดเรื่อง ความสมดุลและความเป็นธรรม (Balance and Fairness)

รศ. พิศิษฐ์ ขวาลาววัช¹ อธิบายแนวคิดเรื่องความสมดุล และความเป็นธรรมเอาไว้ว่า

“ข่าวนั้นจะต้องมีความจริงที่สามารถอธิบายที่มาอันเป็นไปของข้อเท็จจริงเหล่านั้นอย่างลึกซึ้ง มีลักษณะที่มี
ความหมายรอบด้าน

ดังนั้นวิธีการเสนอข่าวจะต้องคำนึงว่า ผู้ที่ไม่อยู่ในเหตุการณ์สามารถมองเห็นหรือเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทุกๆ ด้าน เหมือนกับได้อยู่ในเหตุการณ์นั้นเสียเองด้วยการสัมภาษณ์บุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ”

นอกจากนี้ **รศ. ฉอาน วุฒิกรมรรักษ์**² ยังอธิบายเรื่องความสมดุลและเป็นธรรมเพิ่มเติมว่า

ความสมดุลและเที่ยงธรรม (Balance and Fairness) หมายถึงข่าวที่นำเสนอขึ้นต้องให้ความเป็นธรรมแก่คู่กรณีที่มีความขัดแย้งกันโดยนำเสนอประเด็นสำคัญที่ทั้งสองฝ่ายแสดงความคิดเห็นมาในลักษณะที่สมดุลกัน เช่น บุคคลใดหรือกลุ่มใดถูกผู้สื่อข่าววิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมหรือความคิดเห็นจะต้องให้โอกาสแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นได้โต้แย้งหรือชี้แจงข้อกล่าวหาหรือข้อเท็จจริงด้วย

แนวคิดนี้ **อาจารย์มาลี บุญศิริพันธ์**³ อธิบายรายละเอียดว่า ความสมดุล (Balance) คือการรายงานข่าวที่ควรให้ความเสมอภาคในการเสนอข้อเท็จจริงทุกด้าน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเหตุการณ์ได้ถูกต้อง ให้ความเป็นธรรมแก่บุคคลในข่าว ในกรณีที่เสนอข่าวที่มีความขัดแย้ง **ควรเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและรายงานสู่สายตาผู้อ่าน (หรือผู้ชม) อย่างเท่าเทียมกัน** ความสมดุลมิได้หมายถึงการรายงานสิ่งปดภัยย่อยทุกสิ่งทุกอย่าง แต่หมายถึงการให้ข้อมูลที่สำคัญเป็นธรรมพอที่ผู้อ่าน (ผู้ชม) สามารถจะใช้ดุลยพินิจได้อย่างถูกต้อง

1.2 แนวคิดเรื่องความเป็นกลางของข่าว (Objectivity)

มาลี บุญศิริพันธ์ กล่าวว่า ความเป็นกลาง (Objectivity) หมายถึง การนำเสนอข่าวอย่างตรงไปตรงมาตามข้อเท็จจริง โดยปราศจากอคติ ความลำเอียง การสอดแทรกอารมณ์ และความคิดเห็นส่วนตัว การซ่อนเร้น การแต่งเติมข้อเท็จจริง หรือการให้อิทธิพลภายนอกเข้ามามีส่วนในการรายงานข่าว

ทั้งนี้การรายงานข่าวอย่างตรงไปตรงมา (Objective Report) เป็นวิธีการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ที่จะให้ภาพที่แท้จริงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ถือว่าเป็นการสร้างความยุติธรรมในการนำเสนอข่าว

โดนัลด์ แมคโดนัลด์ (Donald McDonald, 1975) ได้กล่าวถึงการรายงานข่าวแบบตรงไปตรงมาว่าเป็นสิ่งเป็นไปได้ยาก เพราะนักหนังสือพิมพ์ในฐานะมนุษย์ปุถุชนคนหนึ่ง จะสามารถจำลองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทุกบททุกตอนอย่างไม่มีอารมณ์ พลาดและไม่ได้เสริมใส่บางส่วนของที่เป็นอัตวิสัย (Subjective) ได้อย่างไร เขาได้ยกตัวอย่างการนำเสนอข่าวสงครามเวียดนามของผู้สื่อข่าว

¹ ร.ศ. พิศิษฐ์ ขวาลาววัช และคณะ, วิ่งไปกับข่าว ก้าวไปกับโลก, พิมพ์ครั้งที่ 4 2546 สำนักพิมพ์อินฟอर्मเดีย บุกส์ หน้า 27-28

² ร.ศ. ฉอาน วุฒิกรมรรักษ์, หลักการรายงานข่าว, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2536 หน้า 18

³ มาลี บุญศิริพันธ์, หลักการทำหนังสือพิมพ์เบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประกายพรึก 2534

อเมริกัน พบว่าเชื้อชาติเป็นแรงผลักดันให้นักข่าวรายงานเหตุการณ์สงครามเวียดนาม โดยอาศัยค่านิยมพื้นฐานของตน รวมทั้งประสบการณ์ส่วนตัวในการมองเหตุการณ์ ซึ่งทำให้ได้ภาพของสงครามอย่างไม่บริสุทธิยุติธรรม

การใช้ภาษา ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่เป็นเครื่องสะท้อนความเป็นกลางได้เช่นกัน กล่าวคือการใช้คำคุณศัพท์บางคำอาจทำให้ข้อเท็จจริงกลายเป็นอคติ คำคุณศัพท์ที่ใช้บรรยายลักษณะมักเป็นคำอัตวิสัย กล่าวคือ ผู้รายงานข่าวมักใช้คำคุณศัพท์บรรยายภาพบุคคล สถานที่ สิ่งของ ตลอดจนเหตุการณ์โดยไม่ทันตระหนักว่าคำเหล่านี้มีส่วนในการทำลายความเป็นกลางของข่าว และยังสะท้อนให้เห็นความคิดเห็นของตัวผู้รายงานเองปรากฏในข่าวอย่างชัดเจน เช่น “ผู้ชมที่กระตือรือร้น”

Robert H. Bohle (1987) ทำวิจัยเรื่อง Negativism News Selection Predictor พบว่า ข่าวในเชิงลบจะถูกคัดเลือกโดยหนังสือพิมพ์มากกว่าลักษณะอื่น เพราะความเป็นลบจะให้คุณค่าในรายละเอียดมากกว่า มีความคลุมเครือน้อยกว่า และถ้าในสิ่งแวดล้อมเดียวกันความเป็นลบจะถูกสังเกตและจดจำได้ดีกว่าและช่วงเวลาที่เราเฝ้ารับของผู้สื่อข่าว ความเป็นลบจะง่ายต่อการทำข่าวเพราะสังเกตเห็นง่ายและมีความชัดเจนมากกว่าความเป็นบวกในข่าว นอกจากนั้นเมื่อผู้สื่อข่าวต้องเลือกข่าวส่วนที่เป็นลบและส่วนที่เป็นบวกในเรื่องเดียวกัน เขาจะเลือกเสนอส่วนที่เป็นลบมากกว่าแม้ว่า ข่าวจะมีคุณค่าข่าวเท่ากัน โดยได้สรุปเป็นข้อสังเกตเกี่ยวกับข่าวในเชิงลบ ดังต่อไปนี้

1. ข่าวในเชิงลบมักมีความถี่ในการถูกคัดเลือก นำเสนอทางหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์และวิทยุมากกว่าข่าวในเชิงบวก
2. ข่าวในเชิงลบมองเห็นได้ง่ายและถ้าผู้อ่านข่าวได้อ่านข่าวที่มีเหตุการณ์คลุมเครือไม่ชัดเจนว่าเป็นข่าวในเชิงลบหรือในเชิงบวก ผู้อ่านจะตัดสินใจว่าเป็นข่าวในเชิงลบมากกว่า
3. ข่าวในเชิงลบจะสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นและสามารถตอบสนองของความต้องการข่าวในเชิงลบในผู้อ่านได้
4. ข่าวในเชิงลบมักเป็นข่าวที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิดมากกว่าข่าวในเชิงบวก ทั้งในด้านความรู้สึกต่อเหตุการณ์ที่ไม่ค่อยปรากฏในข่าวเท่าใด อีกทั้งข่าวในเชิงลบไม่สามารถคาดการณ์ได้จึงทำให้ข่าวในเชิงลบถูกเข้าใจว่าเป็นเอกลักษณ์ความเป็นข่าวมากกว่า

บุญรักษ์ บุญยะเขตมมาลา นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน ได้เคยแสดงทัศนะเรื่องสื่อสารมวลชนไทยกับความเป็นกลางในการรายงานข่าวสงครามอ่าวเปอร์เซียไว้ที่น่าสนใจว่า

“หลังจากสงครามเราได้เรียนรู้กันเสียที่ว่าสื่อมวลชน ทั้งของต่างชาติและในชาติ ยังคงอยู่ห่างไกลจากอุดมคติแห่งความเป็นกลางมากในการรายงานข่าว ทั้งนี้ในส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะว่าสื่อมวลชนปฏิบัติงานอยู่ท่ามกลางแรงกดดันมากมาย เช่นลัทธิชาตินิยมและพลังของสงครามจิตวิทยา ทว่าอีกส่วนหนึ่งก็อาจจะเนื่องมาจากความบกพร่องของสื่อมวลชนเอง รวมทั้งความปรารถนาในผลกำไรอย่างไม่ดูตาม้าตาเรือโดยประจบกับความไม่พร้อมในการสร้างสรรค์คุณภาพอย่างจริงจัง”

พร้อมกับวิพากษ์บทบาทของสื่อมวลชนไทยว่า “ทำงานกันอย่างง่าย ๆ เกินไป นำวัตถุดิบต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างมากมายในแต่ละวัน มานำเสนอเรื่อย ๆ รวบรวมว่า “ไม่รู้สีกตัว” เท่าไรนักที่กำลังทำอะไรอยู่ ไม่ทำงานหนักเท่าที่ควรในด้านการเสนอการวิเคราะห์ที่รอบรู้จากมุมมองที่อิสระยิ่งไปกว่านั้น ในคราวใดที่มีความพยายามในทำนองการวิเคราะห์ขึ้นมา ก็มักจะมีท่าทีในทางที่แสดงอคติกับฝ่ายอีกโดยไม่จำเป็น ซึ่งเท่ากับเป็นการชักชวนผู้รับสารให้ถือฝักถือฝ่าย แทนที่จะเน้นคุณค่าทางการศึกษา ที่จะเป็นคุณูปการแก่การเรียนรู้เกี่ยวกับรากเหง้า พัฒนาการและแนวทางในการแก้ไขปัญหาระหว่างประเทศ ทั้งนี้สื่อมวลชนคงลืมไปแล้วหรือว่า “ผู้รับสาร” เป็นคนนอก ยิ่งไปกว่านั้น พวกเขาจะไม่ได้ตรึงตรองเลยว่าด้วยท่าทีที่ไม่เป็นกลางนั้นจะทำให้ประชาชนผู้รับสารเราอ่อน ซึ่งไม่เป็นประโยชน์อะไรทั้งสิ้นกับสันติภาพ”

กล่าวกันว่าภาวะที่จะทำให้สื่อมวลชนขาดความเป็นกลางมักจะเป็นเหตุการณ์เกี่ยวกับสงคราม ความขัดแย้ง หรือ เหตุการณ์ใดที่สื่อมวลชนในชาติมีความจำเป็นต้องทำเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อประเทศชาติ เช่นหากประเทศอยู่ในภาวะสงคราม สื่อมวลชนย่อมต้องมีส่วนช่วยให้ชาติอยู่รอดปลอดภัย จึงไม่สามารถรายงานข่าวที่เป็นจริงหรือเป็นกลางได้ในบางเรื่องที่จะส่งผลกระทบต่อชาติเป็นต้น อย่างไรก็ตามก็ยังมีอีกหลายปัจจัยที่ทำให้สื่อมวลชนเบี่ยงเบนจากความเป็นกลางได้เช่นกัน

2. แนวคิดเรื่องภาพตัวแทน⁴

Richard Dyer ได้อธิบายความหมายของ Representation ไว้ว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญของภาษาในสื่อที่มีระเบียบแบบแผน เพื่อใช้ในการเสนอภาพของโลกสู่ผู้รับสาร และเป็นเครื่องมือที่แสดงถึงภาพลักษณะหรือเสนอภาพของคนกลุ่มในสังคมแบบ ภาพสรุปเหมารวม (Stereotype)

เราสร้างความหมายกับสิ่งต่างๆ โดยให้ภาพที่เป็นตัวแทนสำหรับสิ่งเหล่านั้น สมาชิกของวัฒนธรรมเดียวกันมักจะมี ความคิด การรับรู้แนวคิด และภาพในใจที่ทำให้พวกเขาคิดและรู้สึกเกี่ยวกับโลกและการตีความโลก โดยผ่านรหัสวัฒนธรรม (cultural codes) ร่วมกันซึ่งความคิดและความรู้สึกของพวกเขา ก็คือ ระบบแห่งภาพตัวแทน (system of representation) ที่ อารมณ์แนวคิดและภาพในใจจะถูกแสดงเป็นภาพตัวแทนออกมา

Stuart Hall ได้กล่าวไว้ว่า Representation เป็นผลผลิตแห่งความหมายของภาพในใจเราโดยผ่านภาษา นอกจากนี้ยังเป็นตัวเชื่อมระหว่างแนวคิด สัญลักษณ์ และภาษาที่ทำให้เราให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ ในโลกแห่งความจริงได้ ทั้งสิ่งของ ผู้คน เหตุการณ์ ความคิดที่เป็นนามธรรม

ซึ่งกระบวนการให้ความหมายในวัฒนธรรม คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ (things) แนวคิด (concepts) และ สัญลักษณ์ (signs) ซึ่งถือเป็นหัวใจหลักของการให้ความหมายในภาษา กระบวนการที่เชื่อมทั้ง 3 สิ่งเข้าไว้ด้วยกันเรียกเราเรียกว่า "Representation"

วิลาลินี พิพิธกุล กล่าวว่า ภาพตัวแทน (Representation) คือผลผลิตของความหมายในกระบวนการคิด ความเชื่อ ความรู้สึก อุดมการณ์ของเราผ่านการสื่อสาร โดยเป็นการเชื่อมโยงความคิดเข้ากับโลกแห่งความจริงแห่งความเป็นจริงหรือโลกแห่งจินตนาการ การร่วมวัฒนธรรมเดียวกันทำให้เรารับรู้ความหมายจากภาพตัวแทนเหมือนกัน นอกจากนั้น การที่ภาพตัวแทนมีความหมาย ก็เพราะมีความสอดคล้องกับบรรทัดฐานและคุณค่าที่คงอยู่แล้วในวัฒนธรรมนั้น

ทั้งนี้การเป็นภาพตัวแทน ไม่ใช่เป็นเพียงภาพสะท้อนของสิ่งที่มีอยู่ในโลกของความเป็นไปได้เท่านั้นการเน้นหนักเรื่องการสร้างตัวตนที่ไม่ใช่การค้นพบใหม่ของการเป็นตัวตนพื้นฐานและไม่ใช่ ตัวตนภายนอก แต่จะอยู่ในรูปของ "ตัวแทน" เช่นเดียวกับ ภาพยนตร์ที่ไม่ใช่กระจกสะท้อนทุกอย่างที่มี แต่จะเลือกเอาบางอย่างไว้ในรูปแบบของ "ตัวแทน" ซึ่งสามารถบอกถึงสิ่งใหม่หรือเป็นการต่อยอดสิ่งเก่า

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์ (Image)

ภาพที่ผู้อ่านเข้าใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากหน้าหนังสือพิมพ์ อาจไม่ใช่คุณสมบัติที่แท้จริงของสิ่งนั้น หรือคนนั้นก็ใช่ แต่เป็นคุณสมบัติที่หนังสือพิมพ์สร้างขึ้นมาจากทัศนคติเบื้องหลังบางประการ ภาพที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่าน ไม่ว่าจะว่าคุณสมบัติที่เป็นจริงของสิ่งถูกกล่าวถึงหรือไม่ เรียกกันโดยทั่วไปว่า "ภาพลักษณ์"

⁴ เจริญวิทย์ จิตติวรารักษ์ "การสร้างสรรสนเทศและภาพตัวแทนของชายรักชายในเว็บไซต์ไทย" วิทยานิพนธ์ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544 หน้า /28-30

ภาพลักษณ์ หมายถึง ภาพที่เกิดขึ้นในใจ ซึ่งบุคคลมีความรู้สึกนึกคิดต่อองค์กร หรือสถาบัน ภาพในใจดังกล่าว อาจจะได้มาจากทั้งประสบการณ์โดยตรง และประสบการณ์ทางอ้อมของตัวเอง เช่น ได้ พบประสบมาด้วยตนเอง หรือได้ยินได้ฟังมาจากคำบอกเล่าของผู้อื่น หรือจากกิตติศัพท์คำเล่าลือ เป็นต้น

ภาพลักษณ์จึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในระบบความคิด คนเราไม่ได้มีเพียงประสบการณ์โดยตรงต่อโลกรอบตัว เช่น การสัมผัส ลิ้มรส ดมกลิ่น ได้ยินและได้เห็นด้วยตาตนเองเท่านั้น แต่เรายังมีประสบการณ์ทางอ้อมอื่น ๆ ด้วย ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้ ต้องอาศัยการตีความและให้ความหมายแก่ตนเอง ภาพลักษณ์จึงเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการตีความ

ภาพลักษณ์เป็นความโน้มเอียง แต่เป็นความโน้มเอียงที่จะนำไปสู่การรับรู้และตีความสิ่งเร้า ถ้าทัศนคติเป็นความโน้มเอียงที่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่มองเห็นได้ ภาพลักษณ์ก็จะเป็นความโน้มเอียงที่จะนำไปสู่การรับรู้และตีความ ซึ่งเป็นกระบวนการในระดับความรู้สึกและความคิด ซึ่งไม่สามารถมองเห็นได้

2.2 สื่อมวลชนกับการสร้างภาพลักษณ์

เนื่องจากภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดจากการที่คนเรารับรู้สิ่งต่าง ๆ ทั้งจากประสบการณ์ตรงและอ้อม สื่อมวลชนเป็นประสบการณ์ทางอ้อมของประชาชน หนังสือพิมพ์จึงสร้างภาพลักษณ์ของสิ่งต่าง ๆ ให้กับประชาชน หนังสือพิมพ์ยังมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่าน ให้มีอคติและลำเอียงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และมีอิทธิพลกำหนดให้ผู้อ่านเห็นว่าประเด็นข่าวใดข่าวหนึ่ง มีความสำคัญมากกว่าประเด็นข่าวอื่น ๆ ได้

สื่อมวลชนยังมีอิทธิพลต่อการสร้างภาพพจน์รวม (Public Image) ให้เกิดขึ้นกับผู้รับสื่อด้วย ดังนั้น หนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยจึงเป็นแหล่งประสบการณ์ที่สำคัญแหล่งหนึ่งของผู้อ่าน ในการรับรู้ภาพลักษณ์และตอกย้ำภาพแบบฉบับของชนกลุ่มน้อย ในกรณีที่ประชาชนทั่วไปไม่มีโอกาสได้พบปะและรู้จักกับชนกลุ่มน้อยเป็นประสบการณ์ตรง

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ในลักษณะภาพแบบตายตัว (Stereotype)

ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นและตอกย้ำบ่อยครั้งเข้า จนบุคคลที่ถูกกล่าวถึงในสื่อมวลชน มีคุณสมบัติหรือลักษณะแบบใดแบบหนึ่งในสายตาผู้อ่าน เช่น ชาวฮิวเป็นชนชาติที่ขี้เหนียว คนญี่ปุ่นขยันหรือคนลาวโง่และขี้เกียจ จนทำให้ผู้อ่านเชื่อและจัดคนกลุ่มนั้นให้มีลักษณะเช่นนั้นเสมอไป กระบวนการตัดสินใจเช่นนี้เรียกว่า แบบฉบับ (Stereotype)

หากสื่อมวลชนสร้างความเป็นจริงเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย จนเกิดภาพในใจผู้อ่าน เมื่อภาพลักษณ์เดิม ๆ ถูกตอกย้ำบ่อยเข้า ผู้บริโภคสื่อก็ย่อมมีแบบฉบับ หรือคุณลักษณะบางประการของชนกลุ่มน้อยอยู่ในใจไปโดยปริยาย

แบบฉบับ ก็คือความเชื่อ ความคาดหวังล่วงหน้า ซึ่งคน ๆ หนึ่งจะคิด รู้สึก และประพฤติปฏิบัติ แบบฉบับทำให้เราคาดเดาถึงบางสิ่งบางอย่างที่เราเพิ่งจะได้พบ โดยนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่เหมือนกันกับที่เราเคยพบมาก่อน หากมีคนบอกเราว่าเขาเป็นพระสงฆ์หรือโสเภณีที่เราจัดกลุ่มไว้ในหัวสมองของเราก่อนหน้านี้แล้ว เรามักไม่ใคร่ได้ตรวจสอบให้รู้แน่ชัดว่าลักษณะนิสัยของกลุ่มที่เราสรุปไว้นั้น ถูกต้องตรงกับสมาชิกของกลุ่มที่เราได้พบหรือเปล่า ซึ่งในความเป็นจริง บ่อยครั้งที่พบว่า “แบบฉบับ” ที่มีอยู่ในใจของเรานั้นคลาดเคลื่อน

แบบฉบับไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยง่าย ยิ่งเรามีข้อมูลตอนที่สร้างแบบฉบับของสิ่งหนึ่งอยู่น้อยเท่าไร มันทันทีก็มีอิทธิพลสูงกว่าข้อมูลที่ได้มาภายหลังมากเท่านั้น ซึ่งอิทธิพลนี้เรียกว่า Prior-Entry Effect อีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้แบบฉบับเปลี่ยนแปลงยาก เป็นเพราะแบบฉบับเดิมนั้นได้รับการตอกย้ำให้แนบแน่นบ่อยครั้ง และเหตุผลสุดท้ายก็คือ เรามีแนวโน้มที่จะเลือกรับข้อมูลที่ตอกย้ำหรือสอดคล้องกับแบบฉบับเดิมในใจของเราและมักจะขจัดข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกับความรู้เดิม

Henry L. Roediger และคณะ (1984) ได้อธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า มนุษย์สร้างภาพประทับของผู้อื่นไว้ในใจได้หลายวิธี ไม่ว่าจะ สนิท เพศ อายุ ความมีเสน่ห์ หรือเสื้อผ้า และส่วนมากเป็นภาพที่เกิดขึ้นเมื่อแรกเห็น ภาพของผู้อื่นที่เห็นอย่างชัดเจนมักจะก่อให้เกิดการตัดสินใจคนนั้นในทันที และคนส่วนมาก มักจะตัดสินใจอื่นบนพื้นฐานของ “แบบฉบับทางวัฒนธรรม” (Cultural

Stereotype) มากกว่าจะตัดสินจากบุคคลที่ได้พบ ซึ่ง “แบบฉบับ” หมายถึง ความเชื่อที่ว่า สมาชิกทุกคนในกลุ่ม จะมีลักษณะนิสัยคล้ายคลึงกันหมด ซึ่งการด่วนตัดสินใจเช่นนี้เป็นสิ่งที่ผิด

“แบบฉบับ” ถือเป็นอคติ (Prejudice) ประการหนึ่ง จากทฤษฎีจิตวิทยาสังคม เชื่อว่าแบบฉบับนั้นเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ จึงย่อมสามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยผ่านการเรียนรู้ การขจัดอคติ ทำได้ด้วยการให้เขาได้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ๆ เช่นชาวอเมริกันในช่วงอายุ 60 เศษจำนวนมาก ที่เคยผ่านประสบการณ์สู้รบกับชาวเยอรมันและญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ครั้งหนึ่ง พวกเขาเคยมีทัศนคติที่เลวร้ายอย่างยิ่ง ต่อชาวอเมริกันที่สืบเชื้อสายมาจากญี่ปุ่นหรือเยอรมัน แต่กลับมองชาวรัสเซียว่าเป็นพันธมิตร แต่ในปัจจุบัน สถานการณ์ทางการเมืองได้พลิกผันไป ศัตรูในอดีตกลับกลายเป็นพันธมิตร ทัศนคติของชาวอเมริกันขรากลุ่มนี้จึงเปลี่ยนแปลงไปจากหน้ามือเป็นหลังมือ เนื่องเพราะการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั่นเอง

2.4 สื่อมวลชนกับการสร้างแบบฉบับ

เมื่อแบบฉบับคือการตัดสินลักษณะหรือนิสัยของคนคนหนึ่ง ตามความเชื่อที่มีต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในหัวสมองของเรา ดังนั้น “แบบฉบับ” ก็จะกลายมาเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่ใช้ในการอธิบายลักษณะของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

เราให้ความสนใจต่อสื่อมวลชน ในฐานะที่เป็นแหล่งบ่อนข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นจริงในสังคม หรือการสร้างความเป็นจริงในสังคม เพราะสื่อมวลชนสามารถเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารได้ในวงกว้าง ดังนั้นสื่อมวลชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ ก็จะเป็นผู้สร้าง “ความเป็นจริงในสังคม” รวมทั้ง “แบบฉบับทางสังคม” ให้ผู้รับสื่อได้รับรู้ไปด้วย

ข้อมูลข่าวสารที่ปรากฏอยู่ในจอโทรทัศน์ เป็นข้อมูลผ่านการปรุงแต่งและคัดเลือกมาแล้วเข้าใจง่าย และมักนำเสนอข่าวคราวหรือข้อเท็จจริงในรูปของการสรุป ทำให้ผู้อ่านได้ข้อสรุปเบื้องต้นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และบังเกิดภาพของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หนังสือพิมพ์เองก็มีคุณสมบัติเช่นเดียวกันกับโทรทัศน์

ส่วนทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Albert Bandura ก็กล่าวไว้ว่า คนเราเรียนรู้พฤติกรรมและความเชื่อได้จากการสังเกต โดยเฉพาะเมื่อพฤติกรรมและความเชื่อถูกตอกย้ำบ่อยครั้ง ปรากฏในรูปแบบที่ง่ายต่อความเข้าใจ และได้รับการกระตุ้นส่งเสริม และเนื่องจากข้อเท็จจริงจำนวนมากายที่ปรากฏอยู่ในสื่อมวลชน มีลักษณะสอดคล้องกับคุณสมบัติดังนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้รับสารจะเรียนรู้หรือรับเอาข้อเท็จจริงจากสื่อมวลชนเข้าไป และในที่สุดข้อเท็จจริงดังกล่าวก็จะกลายเป็นความเชื่อและพฤติกรรม (จิตราภรณ์ วันสพงศ์, อ้างแล้ว)

นอกจากนี้ หากคำนึงถึง **บทบาทการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี**⁵ เสนอบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาสังคม ว่า

1. แสดงบทบาทในฐานะสื่อของประชาชนมากขึ้น ได้แก่ เลือกข่าวที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนมานำเสนอมากขึ้น ควบคู่ไปกับข่าวกระแสหลักที่ประชาชนสนใจ
2. แสดงบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วมกระตุ้นให้เกิดกระบวนการประชาสังคม เช่นสร้างความตระหนักในพลังของประชาชนและชุมชน โดยใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างกระแส “ประชาสังคม
3. ยึดหลักการเป็น “กระจก” สะท้อนความเป็นไปในสังคม ทำหน้าที่เสนอข้อวิพากษ์วิจารณ์หรือข้อถกเถียงถึงข้อดีข้อเสียของกระบวนการ “ประชาสังคม” ว่ามีฐานะเป็นทางออกของสังคมไทยจริงหรือไม่ โดยสื่อมวลชนทำหน้าที่กระตุ้นให้ “ประชาสังคม” กลายเป็น “กระแส” โดยทางอ้อม ทำให้ประชาชนผู้บริโภคข่าวสารได้รับทราบเรื่องราวของ

⁵ อนุชาติ พวงสำลี, บรรณาธิการ “พลเมืองไทย ณ จุดเปลี่ยนศตวรรษ” กรุงเทพฯ. สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, 2543

กระบวนการประชาสัมพันธ์ในทุกแง่มุม แล้วสามารถนำมาตัดสินใจว่า จะร่วมสนับสนุนกระบวนการประชาสัมพันธ์หรือไม่

■ งานศึกษาในประเทศ

แม้จะพบว่าการศึกษาเรื่องอคติ ภาพตัวแทนหรือภาพสะท้อนของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทย ยังมีน้อยมากโดยเฉพาะในสื่อโทรทัศน์ เราอาจพิจารณาจากแนวคิดงานศึกษาวิจัยที่มีอยู่จากสื่ออื่นๆ เช่นหนังสือพิมพ์ได้ เช่น

ชยุตม์ เหมจักร⁶ ใช้แนวคิดเรื่องคุณภาพข่าว และแนวคิดเกี่ยวกับผู้รับสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะของข่าวโทรทัศน์ที่มีคุณภาพในทัศนะของผู้สื่อข่าวและผู้รับสาร อันจะทำให้ทราบแนวทางที่ใช้ในการประเมินคุณภาพข่าวของคนทั้ง 2 กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับข่าวโดยตรงเก็บข้อมูลจากผู้สื่อข่าวของสถานีโทรทัศน์ ช่อง 3 ช่อง 5 ช่อง 7 ช่อง 9 และไอทีวี จำนวน 37 คน ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก ส่วนผู้รับสารในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล จำนวน 41 เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กลุ่ม

ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมข่าวโทรทัศน์ที่มีคุณภาพในทัศนะของผู้สื่อข่าวและผู้รับสารสอดคล้องใกล้เคียงกันมาก คือ

1. ต้องเป็นข่าวที่มีผลกระทบและเป็นประโยชน์กับประชาชน
2. เสนอแต่ข้อเท็จจริงที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้อง
3. ต้องมีหลักฐานที่น่าเชื่อถือ
4. ข่าวมีความเป็นกลางและเป็นธรรม
5. มีข้อมูลครบถ้วนทั้งรอบและลึก
6. ข่าวต้องสั้นกระชับ เข้าใจง่ายและน่าสนใจชวนติดตาม

แต่ภายในกรอบความคิดที่คล้ายกัน เมื่อพิจารณาลงในรายละเอียด กลับพบว่า ทัศนะบางส่วนมีจุดเน้นหนักหรือการตีความที่แตกต่างกัน ได้แก่ เรื่องที่มีผลกระทบ ผู้รับสารให้ความสำคัญกับเรื่องที่มีผลกระทบใกล้ตัว ต่างจากผู้สื่อข่าวที่เน้นเสนอเรื่องที่กระทบคนจำนวนมาก ในส่วนข้อเท็จจริง ผู้รับสารเรียกร้องให้เสนอข้อเท็จจริงทั้งหมดอย่างตรงไปตรงมา ขณะที่ผู้สื่อข่าวยินยอมให้เสนอข้อเท็จจริงเพียงบางส่วนได้ เรื่องความถูกต้อง ผู้รับสารเห็นว่าความถูกต้องสำคัญกว่าความรวดเร็วต่างจากผู้สื่อข่าวที่ความถูกต้องมาควบคู่กับความรวดเร็ว ทั้งนี้ เป็นผลเนื่องมาจากผู้สื่อข่าวได้ปรับเปลี่ยนทัศนะหลายส่วนให้เหมาะสมกับสภาพการปฏิบัติงานจริงที่ต้องผลิตข่าวภายใต้แรงกดดันจากฝ่ายต่างๆ เช่น ด้านการเมือง ด้านธุรกิจ และทรัพยากรการผลิตข่าวที่จำกัด ดังนั้นทัศนะคุณภาพข่าวบางส่วนของผู้สื่อข่าวจึงมีลักษณะยืดหยุ่น ไม่มีตัวชี้วัดคุณภาพที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และเปลี่ยนไปวัดคุณภาพข่าวจากการปฏิบัติงานของผู้สื่อข่าวมากกว่าจะวัดจากผลผลิตข่าว ขณะที่ทัศนะคุณภาพข่าวส่วนใหญ่ของผู้รับสารตัวชี้วัดคุณภาพข่าวมุ่งเน้นประโยชน์ที่จะได้รับจากข่าว ซึ่งต้องเห็นชัดเจนเป็นรูปธรรมจากตัวผลผลิตข่าว ตลอดจนเป็นทัศนะที่มั่นคง ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง เพราะผู้รับสารเป็นผู้ใช้ประโยชน์โดยตรงจากข่าว ย่อมเรียกร้องสิ่งที่มีคุณภาพมากที่สุด แม้จะเข้าใจข้อจำกัดของสื่อโทรทัศน์ และข้อจำกัดในการปฏิบัติงานของผู้สื่อข่าว

เบญจวรรณ อุบัติฉาย⁷ ศึกษาบทบาทในการสะท้อนภาพกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทยของหนังสือพิมพ์รายวันว่ามีกลุ่มใดบ้าง มากน้อยเพียงใด และในลักษณะใด หนังสือพิมพ์รายวันต่างฉบับกันเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ใน

⁶ ชยุตม์ เหมจักร “ข่าวโทรทัศน์ที่มีคุณภาพในทัศนะผู้สื่อข่าวและผู้รับสาร” วิทยานิพนธ์ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544

⁷ เบญจวรรณ อุบัติฉาย “การสะท้อนภาพกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทยของหนังสือพิมพ์รายวัน” วิทยานิพนธ์ภาคศึกษาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543

สังคมไทยแตกต่างกันหรือคล้ายคลึงกันอย่างไร และผู้บริหารชาวามีแนวทางอย่างไรในการนำเสนอเนื้อหาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทย เนื้อหาของเรื่องราวที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทยนี้ศึกษาจากหนังสือพิมพ์รายวันประเภทประชานิยม ได้แก่ ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ คือ มติชน

ผลการวิจัยที่สำคัญพบว่า

1. หนังสือพิมพ์รายวันมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทยในรูปแบบข่าวมากกว่ารูปแบบอื่นๆ มีการนำเสนอเนื้อหาประเภทความไม่สงบในสังคม-ปัญหาสังคม-อาชญากรรม-วินาศกรรม ประเด็นเหตุการณ์ด้านร้ายเป็นส่วนใหญ่ องค์ประกอบที่เป็นคุณค่าข่าวของเนื้อหาเรื่องนี้ที่พบมากที่สุด คือ ความสำคัญและผลกระทบ ส่วนสถานที่เกิดเหตุการณ์มักเป็นที่กรุงเทพฯ และภาคกลาง และการนำเสนอบทบาทของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นภาพลักษณ์ในเชิงลบมากที่สุด

2. บรรณาธิการชาวหนังสือพิมพ์รายวันระบุว่า แนวทางในการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทยของหนังสือพิมพ์รายวัน เป็นการนำเสนอเรื่องราว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยพยายามสะท้อนภาพเหตุการณ์ตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ปัจจัยด้านธุรกิจ ผลจากกระบวนการคัดเลือกข่าว ปัจจัยด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพการณ์ในแต่ละสังคม เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเสนอเนื้อหาเบี่ยงเบนไปจากความเป็นจริง

ธีระยุทธ ลาดิพี⁸ ศึกษาบทบาทของหนังสือพิมพ์ไทยในฐานะสถาบันทางสังคมว่ามีการสะท้อนภาพของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชาวมุสลิม ซึ่งมีสถานภาพเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคมไทยออกมาอย่างไร ลักษณะใด เบี่ยงเบนไปในทิศทางใดหรือไม่ ตลอดจนนำเสนอภาพลักษณ์ของชาวมุสลิมออกมาเช่นไร โดยได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชาวมุสลิมทั้งในบริบทของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชาวมุสลิมในประเทศไทยและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชาวมุสลิมในต่างประเทศ ในหนังสือพิมพ์ไทย

ผลการวิจัยพบว่า

หนังสือพิมพ์ไทยมีลักษณะการนำเสนอเนื้อหาของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชาวมุสลิม ในรูปแบบของข่าวเป็นหลัก โดยปรากฏอยู่ในหน้าต่างประเทศมากกว่าหน้าอื่น ๆ และส่วนใหญ่ให้ความสำคัญไม่มากนัก โดยมักนำเสนอเป็นหัวข้อธรรมดา และหัวข้อรองหน้าใน ส่วนประเภทเนื้อหาของเหตุการณ์ที่ถูกนำเสนอเป็นจำนวนมากที่สุดได้แก่เนื้อหาประเภทปัญหาสังคม-ความไม่สงบในสังคม-อาชญากรรม-วินาศกรรม, สงคราม การเคลื่อนไหวทางทหาร, การเมืองระหว่างประเทศ และการเมืองในประเทศ และเมื่อพิจารณาเนื้อหาในเชิงบวก-ลบ **พบว่าเนื้อหาในเชิงลบ จะถูกนำเสนอมากกว่าเนื้อหาในเชิงบวก** นอกจากนี้ยังพบอีกว่าหนังสือพิมพ์ไทยจะนำเสนอเนื้อหาของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชาวมุสลิมที่มีองค์ประกอบคุณค่าข่าวในด้านความเด่น, ความขัดแย้ง, ลึกลับ ซ้ำซ้อนซ่อนเงื่อน และเร้าอารมณ์ความรู้สึกค่อนข้างมาก สำหรับสถานที่เกิดเหตุการณ์ในเนื้อหา มักเกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และตะวันออกกลางมากกว่าภูมิภาคอื่นๆ

3. แนวคิดในการสมานฉันท์

แนวคิดเรื่องความสมานฉันท์นั้น ยังไม่มีผู้ที่เขียนไว้อย่างชัดเจน คงมีลักษณะกว้างๆ ทั่วไป อย่างไรก็ตามจากสภาพสังคมไทยปัจจุบันที่มีสถานการณ์ความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนใต้จากกลุ่มผู้ก่อการร้ายซึ่งอาจก่อให้เกิดความแตกแยก ขาดความสมัครสมานสามัคคีของคนในชาติ และไม่ใช่ว่าเพียงแต่ปัญหาความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนใต้เท่านั้น แต่ปัญหาจากความเหลื่อมล้ำ

⁸ ธีระยุทธ ลาดิพี "การสะท้อนภาพของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชาวมุสลิม ในหนังสือพิมพ์ไทย" วิทยานิพนธ์ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542

ไม่เท่าเทียมของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ชนชั้น เชื้อชาติ วัฒนธรรม ศาสนา ความไม่เข้าใจในความแตกต่างนี้อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิด อคติ หรือความแตกแยก ขาดความสามัคคี และเมื่อเกิดปัญหาใดขึ้นมา ก็ยากที่จะสามารถแก้ไขได้ แนวคิดเรื่องความสมานฉันท์จึงเริ่มมีบทบาทและพื้นที่ทางวิชาการในสังคมไทยมากขึ้นเพื่อเป็นวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน

3.1 สมานฉันท์คืออะไร

ความหมายของคำว่าสมานฉันท์ มักมีความหมายที่ใกล้เคียงกัน ดังนี้

- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พ.ศ. 2542) อธิบายคำว่า “สมานฉันท์” หมายถึง “**ความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน**”
- ขณะที่พจนานุกรมฉบับมติชน (2547) ให้ความหมายว่า “สมานฉันท์” หมายถึง “**ความมีใจอันหนึ่งอันหนึ่งอันเดียวกัน, ความพร้อมใจกัน**”

ขณะที่ ประเวศ วะสี⁹ ราษฎรอาวุโสกล่าวไว้ว่า “**สมานฉันท์**” คือ “**ความถูกต้องลงตัวที่ทำให้ระบบทั้งหมดเคลื่อนไปได้อย่างมีดุลยภาพ**”

เช่นรถยนต์จะวิ่งไปได้เรียบร้อยต่อเมื่อส่วนประกอบทุกชิ้นมีความถูกต้อง และทำงานเชื่อมโยงกันอย่างลงตัว หรือมีความสมานฉันท์กันทั้งระบบ ถ้าเครื่องไม่ครบ หรือชำรุด หรือขบกัน รถก็วิ่งกระโดดกระเดกหรือพังหรือไฟลุกเพราะขาดความสมานฉันท์ในระบบ

หรืออย่างร่างกายของเรา มีเซลล์และอวัยวะอย่างสลับซับซ้อนยิ่งกว่าระบบใดๆ แต่ทุกส่วนสมานฉันท์กัน เราจึงมีความเป็นปกติหรือสุขภาพดี ถ้าอวัยวะต่างๆ ขาดความสมานฉันท์ร่างกายของเราจะเสียดุลยภาพ คือเจ็บป่วยหรือถึงตาย

สังคมเป็นระบบที่ซับซ้อน ประกอบด้วยบุคคล องค์กร สถาบันอันหลากหลาย สังคมจะเป็นปกติสุขได้ต่อเมื่อองค์ประกอบทั้งหมดมีความถูกต้องและเชื่อมสัมพันธ์กันอย่างลงตัว นั่นคือมีความสมานฉันท์ในสังคม

ความถูกต้องของบุคคล องค์กร สถาบัน และความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง คือปัจจัยแห่งความสมานฉันท์ ความถูกต้องประกอบด้วย

0. **คิดถูก** ประกอบด้วยการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน คิดถึงส่วนรวมทั้งหมด คิดถึงความถูกต้องเป็นธรรม ไม่เบียดเบียนหรือทำร้ายผู้อื่น มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิตใจ เป็นต้น
0. **พูดถูก** ใช้สัมมาวาจา พูดความจริง มีปยวาจา ไม่ส่อเสียดยุยงให้เกิดขัดแย้งหรือแตกร้างกัน พูดถูกกาลเทศะ พูดแล้วเกิดประโยชน์
0. **ทำถูก** ไม่ฆ่า ไม่ข่มขู่ ไม่ทำร้าย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
0. **มีความสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง** เช่น ในครอบครัว ในชุมชน ในหน่วยงาน ในสังคมเช่นมีความยุติธรรม มีความเป็นธรรมทางสังคม ถ้ามีความยุติธรรมและความเป็นธรรมทางสังคมแล้ว สังคมจะมีความสมานฉันท์มาก

ทั้ง 4 นี้สัมพันธ์อยู่ในกันและกัน เช่น ถ้าคิดไม่ถูกต้องก็พูดไม่ถูกต้อง ทำไม่ถูกต้อง และสัมพันธ์กันไม่ถูกต้อง จะสัมพันธ์กันถูกต้องก็ต้องคิดถูก พูดถูก ทำถูก ความถูกต้องทั้ง 4 ประการต้องสามัคคีกัน

⁹ ประเวศ วะสี รายงาน “ประเวศ วะสี” บอกทุกคนเป็นนักสมานฉันท์ มติชนรายวัน วันที่ 05 สิงหาคม พ.ศ. 2548 ปีที่ 28 ฉบับที่ 10009 หน้า 2

เมื่อทั้ง 4 ประการนี้เป็นเรื่องยาก ความสมานฉันท์จึงไม่เกิด เมื่อขาดความสมานฉันท์ก็ขาดความเป็นปกติสุขและมีผลกระทบทุกคน และถ้าไม่ระวังนำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรงเรื้อรัง เป็นสิบๆ ปีก็แก้ไขไม่ได้ ทำให้ประเทศขาดโอกาสการพัฒนาและขาดความอยู่เย็นเป็นสุข

เพราะฉะนั้นเรื่องความสมานฉันท์จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนควรพิจารณาอย่างซื่อๆ ลึกๆ เพราะถ้าเราลวกๆ เร็วๆ ตื้นๆ เราก็จะคิดแบบแยกส่วน ทำแบบแยกส่วน พูดเบี่ยงทำเบี่ยง ก่อให้เกิดความแตกร้างและความไม่สมานฉันท์

ความสมานฉันท์เป็นเรื่องของความเชื่อมโยง

อะไรที่ตื้นๆ ก็จะแยกส่วน การแยกส่วนก็คือการตัดขาด ไม่สมานฉันท์

การรับรู้และพิจารณาอะไรอย่างเงี้ยๆ ลึกๆ จะทำให้เกิดการเชื่อมโยง และเมื่อเชื่อมโยงก็สมานฉันท์

“และความสมานฉันท์ไม่ได้แปลว่าไม่ทำตามกฎหมาย”

แต่การทำตามกฎหมายอย่างเดียวโดยปราศจากความสมานฉันท์แก้ปัญหาไม่ได้ ความสมานฉันท์ ความยุติธรรม และความเป็นธรรมจะทำให้เกิดภูมิคุ้มกันทางร่างกาย สังคมที่มีภูมิคุ้มกัน คนร้ายที่ประดุกเชื้อโรคหรือเซลล์มะเร็งจะถูกจำกัดตัวหรือถูกทำลายได้ง่าย ไม่ลุกลามจนสังคมป่วย เช่นเดียวกับร่างกายของเราจะไปห้ามไม่ให้มีเชื้อโรคหรือเซลล์มะเร็งเกิดขึ้นไม่ได้ แต่ถ้าร่างกายมีภูมิคุ้มกันเชื้อโรคหรือเซลล์มะเร็งก็ไม่สามารถลุกลามทำให้เกิดโรคได้

“ความสมานฉันท์และความยุติธรรมคือภูมิคุ้มกันของสังคม”

นอกจากนี้ **ดร. เกษม ศิริสัมพันธ์**¹⁰ ยังกล่าวถึงแนวคิดในการสมานฉันท์ ที่มีต่อ คณะกรรมการเสริมสร้างสันติสุข (กอส.) ในบทความเรื่อง “สมานฉันท์” ว่า

คำว่า “สมานฉันท์” ในชื่อของคณะกรรมการชุดนี้ คงต้องการให้มีความหมายในเชิงภาษาอังกฤษ คือคำว่า Harmony ซึ่งแปลว่า ความกลมกลืน ความปรองดอง และความสามัคคี

ก็เช่นเดียวกันอีก ความกลมกลืนหรือความปรองดองหรือความสามัคคีจะเป็นจริงขึ้นได้ ต้องมาจากท่าทีและความประพฤติของทั้งทุกฝ่าย จึงจะเกิดความสมานฉันท์ที่แท้จริง

อนึ่ง คำว่า “สมานฉันท์” ในที่นี้ยังมีความหมายต่อไปอีกว่า จะ **ไม่ใช่ความรุนแรง ในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในทางศาสนา เชื้อชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตรงกันข้ามจะใช้หลักอหิงสาหรือ non-violence**

โสภณ สุภาพงษ์¹¹ สมาชิกวุฒิสภา กล่าวถึงแนวคิดเรื่องสมานฉันท์ไว้สั้นๆ ง่ายๆ ว่า

“อย่าเกลียดคนที่เขารัก อย่ารักคนที่เขาเกลียด และทำให้คนที่เขารักมีความสุข” และ... “มีคนมองว่าสมานฉันท์หมายถึงว่าคุณชอบกินแกงเหลือง ผมชอบกินสแต็กกับมันฝรั่ง ต้องเปลี่ยนแปลงให้เข้ากัน ต้องเอาแกงเหลืองมาราดมันฝรั่ง มันไม่ใช่ **ความหมายของสมานฉันท์คือการเข้าใจ** ต้องเข้าใจว่าคุณเป็นคุณได้เพราะกินแกงเหลือง ผมโตมาจากเฟรนช์ฟราย คุณน่ารักเพราะกินแกงเหลือง ผมแข็งแรงเพราะกินเฟรนช์ฟราย เราต้องเคารพความสวยงามในสิ่งที่เขาเป็น ถ้าเราไม่เข้าใจจะพบแต่ความขัดข้องว่าเขาไม่เหมือนเรา”

¹⁰ โดย เกษม ศิริสัมพันธ์ **โลกกว้าง - ทางแคบ “สมานฉันท์”** หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน วันที่ 31 ตุลาคม 2548

31 ตุลาคม 2548 จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9480000150464>

¹¹ โสภณ สุภาพงษ์ **“นายกฯ ต้องเปลี่ยนก๊วน”**

ด้านความเห็นของสื่อมวลชน บทบรรณาธิการ¹² ของหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ กล่าวถึง แนวทางของการสมานฉันท์ ไว้ว่า

“แนวทางสมานฉันท์ ก็คือ “แนวทางของความปรองดอง เห็นพ้องร่วมกัน นั่นคือการรับฟังปัญหาเพื่อเข้าถึง รับฟังข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากทุกภาคส่วนเพื่อแก้ปัญหาให้หมดสิ้นไปในระยะยาว โดยไม่มุ่งเน้นการใช้ **ความรุนแรง**” แต่สร้างความเข้าใจ ไว้วางใจจากประชาชนว่า รัฐจะอำนวยความสะดวก ความเท่าเทียม ยอมรับในความแตกต่าง และให้ประชาชนเข้ามามีสิทธิมีส่วนในการพัฒนาชุมชนพัฒนาตนเอง ขณะที่ความรุนแรงจะเป็นอันตรายอย่างยิ่งแก่ผู้ใช้ หากว่าผู้ใช้ไม่มีความเป็นธรรม เลินเล่อ ลำค้ำญคิด คุกคามอำนาจหรือมีผลประโยชน์แอบแฝง ดังที่เคยเกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจเกินขอบเขต แต่ก็มิได้หมายความว่าสมานฉันท์คือการอ่อนข้อให้ใจ ละเลยการบังคับใช้กฎหมาย”

นอกจากนี้ยังมีความหมายของคำว่า “สมานฉันท์” ที่ดูจะเริ่มชัดเจนในอีกแง่มุมที่กล่าวถึง “ความจริง” หรือ “ความยุติธรรม” เช่น

อัครศ อุดมไพจิตรกุล¹³ กล่าวว่า “เรื่องความสมานฉันท์นั้นเป็นเรื่องของความจริง จะนานสักเท่าใดความจริงก็ยังคงเป็นความจริง และหากความจริงนั้นนำไปสู่ความ ยุติธรรม การใช้เวลาเพื่อชะลอความจริงและความยุติธรรมคือความหลอกลวงและไม่ยุติธรรม”

และเช่นกันที่แนวคิดเรื่อง “ความจริง” ถูกย้ำอีกครั้งในความหมายของ นิธิ เอียวศรีวงศ์¹⁴ ซึ่งกล่าวไว้ว่า

“รากฐานสำคัญของความสมานฉันท์คือความจริง มีเหยื่อของกรณีความไม่สงบในภาคใต้อยู่หลายฝ่าย เราไม่อาจสมานฉันท์กับผู้คนจำนวนมากในภาคใต้ และระหว่างคนไทยด้วยกันเองได้ จนกว่าเราจะเรียนรู้ความจริงอันเจ็บปวดที่เกิดขึ้นแก่คนฝ่ายต่างๆ”

แนวคิดเรื่องการพูดความจริงนั้น ยังถูกสะท้อนย้ำอีกครั้งในคำกล่าวของ นายอานันท์ ปันยารชุน¹⁵ ประธานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) ที่มีต่อการทำงานของ กอส. ซึ่งสะท้อนแนวทางในการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมว่า

“จำเป็นอย่างยิ่งในการสมานฉันท์คือการพูดความจริง ทำทุกอย่างเปิดเผย และยุติธรรม ราษฎรรู้สึกว่าเขาไม่ได้รับความยุติธรรม ไม่ใช่ตีสองตีสามไปค้นบ้านเขา เอาเขาไปไหนก็ไม่รู้ ประเด็นของผมคือ กอส. จำเป็นที่จะต้องอาศัย **หลักการพูดความจริงเปิดเผยความจริงทั้งหมด สอง** คือการให้ความความยุติธรรมและความชอบธรรม และ **สาม คือต้องยอมรับผิด**”

3.2 แนวทางการสมานฉันท์จากสังคมและสื่อมวลชน

¹² กองบรรณาธิการ บทบรรณาธิการ ไทยโพสต์ “อะไรคือสมานฉันท์” หนังสือพิมพ์ ไทยโพสต์ ฉบับวันที่ 30 กรกฎาคม 2548

¹³ อัครศ อุดมไพจิตรกุล บทความพิเศษ ความสมานฉันท์ดับไฟ 3 จังหวัดภาคใต้ tudompjitkul@hotmail.com หนังสือมติชนรายสัปดาห์ วันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 ปีที่ 25 ฉบับที่ 1267

¹⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สมานฉันท์บนความจริง” หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันจันทร์ที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2548 หน้า 6

¹⁵ อานันท์ ปันยารชุน คำต่อคำทักษิณ-อานันท์สมานฉันท์หน้าจอ เว็บไซต์ไทยโพสต์ (Th) Friday, July 29, 2005

หมายเหตุ : ส่วนสำคัญของสารสนทนาพิเศษ เรื่อง การสร้างสันติสุขใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ ทำเนียบรัฐบาล โดยพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ร่วมกับนายอานันท์ ปันยารชุน ประธานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) โดยมีนายอดิศักดิ์ ศรีสม เป็นพิธีกร ดำเนินรายการ ออกอากาศถ่ายทอดสดทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง 11 และสถานีโทรทัศน์ ช่อง 9 อสมท เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2548

จากความหมายที่คล้ายคลึงกันของคำว่า “สมานฉันท์” เช่นเดียวกันกับแนวทางในการสร้างความสมานฉันท์ที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งเน้นเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุข ความปรองดอง ความสามัคคี ของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคม อย่างไรก็ตามยังมีความแตกต่างในรายละเอียดอยู่บ้างถึงแนวทางการสร้างความสมานฉันท์ และหากลองย้อนกลับไปดูถึงประวัติศาสตร์สั้นๆ ของการสร้างความสมานฉันท์ในให้เกิดขึ้นในโลก คงยากที่จะละเลยแนวคิดและวิธีการของนักคิดนักปรัชญาและนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนอย่างท่านมหาตมะ คานธีไปได้

3.2.1 แนวคิดเรื่องความสมานฉันท์

■ มหาตมะ คานธี¹⁶

ในแง่ของหลักความสมานฉันท์ สันติวิธี หรือ “อหิงสา” ย่อมไม่เป็นการเกินเลยที่จะกล่าวว่า มหาตมะ คานธี คือแบบอย่างและสัญลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของหลักดังกล่าวในโลกสมัยใหม่

คานธีกล่าวไว้ว่า **ความสมานฉันท์ “สันติวิธี” หรือ “อหิงสา” ตั้งอยู่บนรากฐานของสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์สองประการ คือ ความจริง และความรัก**

หากมิได้ตั้งอยู่บนรากฐานของความจริง ก็เท่ากับว่าความสมานฉันท์หรือสันติวิธีนั้น เป็นเพียง “ยุทธวิธี” เฉพาะหน้า ประหนึ่งอาการหน้าไหว้หลังหลอก ปากว่าตาขยิบ ของผู้ที่พร้อมจะหันมาใช้ความรุนแรงทุกเมื่อถ้ามีกำลังพร้อมหรือโอกาสเหมาะ

ด้วยเหตุนี้ มหาตมะ คานธี จึงเรียกแนวทางของท่านว่า **“สัตยาเคราะห์”** อันหมายถึงแนวทางที่ตั้งอยู่บนความจริง ทั้งนี้ **เพราะความสมานฉันท์และสันติวิธีนั้นเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม จะลงรอยกันได้ จะสมานความร้าวฉานกันได้ ต้องตั้งอยู่บนการทำความจริงให้ปรากฏเท่านั้น**

คานธีอธิบายว่า ความสมานฉันท์นั้นต้องมีจริยธรรมในการปฏิบัติ ซึ่งจริยธรรมของความสมานฉันท์นั้นคือ

“จริยธรรมของความสมานฉันท์เริ่มที่การเห็นความสำคัญของความจริง ยอมรับความจริง แม้ว่าความจริงนั้นอาจหมายถึงความผิดพลาดของเราเอง หรือความผิดพลาดของใครก็ตาม เพราะคนเราจะ “สมาน” รอยร้าวฉานแตกแยก จนเกิด “ฉันทะ” ร่วมกันขึ้นได้นั้น ต้องกล้าเผชิญหน้ากับความจริงเป็นประการต้น หากบิดเบือนหรือกลบเกลื่อนความจริง ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่จะสมานฉันท์ได้สำเร็จ ยิ่งไปกว่านั้น การอำพรางความจริงยังส่งผลเสียของความรุนแรงแอบแฝงอยู่แล้วด้วย”

ฉะนั้น อหิงสาและความสมานฉันท์จึงตั้งอยู่บนความเข้าใจอย่างเปิดกว้างที่ว่า เราต้องพร้อมที่จะรับรู้ความจริงจากอีกฝ่าย จากมุมมองอื่นๆ และพยายามที่จะไปยืนอยู่ ณ จุดยืนของฝ่ายต่างๆ จนสามารถเห็น **“ความจริง”** จากจุดยืนนั้นๆ

แนวความคิดและการปฏิบัติดังกล่าวยังเห็นได้ชัดเจนขึ้น เมื่อคานธีกล่าวถึงคุณสมบัติและวิถีปฏิบัติของ **“หน่วยกู้สันติภาพ”** หรือกลุ่มบุคคลที่มุ่งมั่นทำงานเพื่อความสมานฉันท์ด้วยสันติวิธี ซึ่งอาจเรียกได้ว่า **“ศีลธรรมเพื่อความสมานฉันท์โดยสันติวิธี”** ดังนี้

1. เขาหรือเธอต้องมีศรัทธาในคุณงามความดีสูงสุดอย่างมั่นคง ถึงขั้นที่มีความกล้าหาญทางจริยธรรมเพียงพอที่จะเผชิญหน้ากับความรุนแรงด้วยสันติวิธี
2. ผู้นำสารแห่งสันติภาพจะต้องเคารพศาสนาและลัทธิความเชื่อทั้งหลายอย่างเสมอกัน และควรมีความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาและความเชื่อทั้งหลายที่ตนต้องเกี่ยวข้องกับ

¹⁶ วีระ สมบูรณ์ คอลัมน์จริยวิถี - จริยธรรมแห่งความสมานฉันท์วิถี, มติชนสุดสัปดาห์ วันที่ 05 สิงหาคม พ.ศ. 2548 ปีที่ 25 ฉบับที่ 1303

3. กล่าวโดยทั่วไปแล้ว บุคคลที่จะทำงานเพื่อสันติภาพในแต่ละที่แต่ละแห่ง ต้องเป็นบุคคลในท้องถิ่นนั้น
4. การทำงานเพื่อสันติภาพสามารถทำได้แม้ด้วยลำพังคนคนเดียว แต่ก็จะต้องหามิตรสหายร่วมทำงานเป็นหน่วยในท้องถิ่นของตน
5. ผู้นำสารแห่งสันติภาพจะต้องติดต่อสัมพันธ์กับผู้คนในท้องถิ่น หรือเครือข่ายของตนจนคุ้นเคย เพื่อที่ว่า เมื่อเขาต้องเข้าไปกระทำการในสถานการณ์เลวร้าย เขาจะไม่กลายเป็นคนแปลกหน้าที่ถูกมองอย่างสงสัย หรือกลายเป็นผู้มาเยือนที่ไม่พึงประสงค์
6. ผู้นำสารสันติภาพจะต้องมีนิสัยใจคอบุคลิกภาพเป็นที่น่าเชื่อถือ และจะต้องเป็นที่ยอมรับว่าเป็นคนปราศจากอคติอย่างถ่องแท้
7. โดยทั่วไปแล้ว ก่อนพายุจะมาย่อมมีสัญญาณบ่งบอก หน่วยกู้สันติภาพจะต้องรีบดำเนินการโดยพลัน ไม่ต้องรอจนถึงขั้นระส่ำระสาย แต่จะต้องจัดการกับสถานการณ์เสียแต่เนิ่นๆ
8. จริงอยู่ การมีบุคลากรทำงานเต็มเวลาในด้านนี้ย่อมเป็นเรื่องดี แต่ก็ไม่ใช่สิ่งจำเป็น หลักการนั้นอยู่ที่ว่า จะต้องมีคนเข้าร่วมทั้งชายและหญิงให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และจะทำเช่นนี้ได้ ก็ต่อเมื่อหาอาสาสมัครจากทุกกลุ่มทุกวงการ ซึ่งมีเวลาพอที่จะช่วยสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ฉันมิตรในแวดวงของตนได้ และมีคุณสมบัติพอที่จะเป็นสมาชิกของหน่วยกู้สันติภาพได้
9. ควรมีเครื่องแต่งกายที่ชัดเจน เหมาะสม สำหรับสมาชิกของหน่วย เพื่อที่ว่า เมื่อเวลาผ่านไป ผู้คนจะรู้จักและจำได้โดยไม่ต้องแสดงตนให้ยุ่งยาก

แนวคิดดังกล่าวมีลักษณะที่เป็นหน่วยงานย่อยๆ ที่ทำหน้าที่ในการสมานฉันท์ในท้องถิ่น หรือเรียกว่า “หน่วยกู้สันติภาพ หรือสร้างความสมานฉันท์” ควรมีลักษณะเป็นเครือข่ายในท้องถิ่น และทำงานอย่างค่อนข้างเป็นอิสระ หากมีการจัดองค์กรก็จะต้องมีลักษณะ “จากล่างสุดขึ้นบน” ไม่ใช่จาก “บนสุดลงล่าง” แนวทางแก้ไขที่ถูกต้องจึงจะเกิดขึ้นได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ หากไม่ ย่อมเป็นการเอาคำตอบสำเร็จรูปจากภายนอกหรือจากเบื้องบนไปยึดเยียดให้เท่านั้นเอง

ความสมานฉันท์โดยสันติวิธีจึงเป็น “จริยธรรมของสังคม” แม้จะเริ่มที่บุคคล แต่จะทำงานเป็นมรรคเป็นผลได้ก็ต่อเมื่อจริยธรรมดังกล่าวนี้ขยายวงออกไป จากระดับย่อยไปสู่ระดับใหญ่ จากกลุ่มเล็กๆ ไปสู่สังคมทั้งหมด

ขณะที่นักคิดนักวิชาการในบ้านเรา อาจารย์ **รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์**¹⁷ กล่าวถึง “แนวทางสมานฉันท์” ว่าน่าจะประกอบด้วยความคิดหลัก 9 ประการ คือ

1. การเปิดเผย**“ความจริง”** (truth) : ให้ความสำคัญกับ “ความจริง” ทั้งในฐานะเครื่องมือและเป้าหมายของสังคมสมานฉันท์เพื่อสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน ขณะเดียวกันก็หาหนทางให้สังคมไทยตระหนักถึง“ราคา”ในการเปิดเผยความจริง“นั้นด้วย

2. **ความยุติธรรม** (Justice): ให้ความสำคัญกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) ด้วยการส่งเสริมแนวคิดวิเคราะห์ในสังคมไทย ให้เรียนรู้การแยก“คนผิด”ออกจาก “ความผิด” ตลอดจนเรียนรู้วิธีการมองปัญหาความรุนแรงในบริบทเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม ให้เห็นคนบริสุทธิ์ที่กลุ่มต่างๆ ที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง

¹⁷ รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ “สันติวิธี กรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ทำความเข้าใจปริศนาแนวคิดสมานฉันท์” ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

3. **ความพร้อมรับผิด (Accountability):** ส่งเสริมระบบและวัฒนธรรมความพร้อมรับผิดในระบบราชการ เปิดโอกาสให้ประชาชนรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการจับกุมผู้ต้องหาให้ครบถ้วน

4. **การให้อภัย (Forgiveness):** ให้ตระหนักถึงความทุกข์ยากของเหยื่อความรุนแรง ขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงศักยภาพของสามัญชน ที่จะให้อภัยผู้ที่กระทำร้ายต่อตนและครอบครัว ก้าวพ้นความเกลียดชังผู้คนที่ต่างจากตน และเป็นผู้ทำร้ายคนที่ตนรัก

5. **การเคารพความหลากหลายทางศาสนาวัฒนธรรม ส่งเสริมสานเสวนาระหว่างกัน (Dialogue) :** ให้ความสำคัญกับขันติธรรมในฐานะคุณค่าทางการเมือง การเรียนรู้ศาสนาต่างๆที่ดำรงอยู่ในประเทศไทย ทั้งแนวปฏิบัติและหลักธรรมคำสอน ทั้งนี้โดยถือว่าสานเสวนาระหว่างศาสนา(religious dialogue) เพื่อสร้างความลุ่มลึกในศาสนธรรมของตน โดยเคารพความเชื่อของผู้อื่นพร้อมกันไป เป็นปัจจัยเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมไทย บนฐานแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม

6. **ถือเอาสันติวิธี (Nonviolence) เป็นทางเลือกเผชิญความขัดแย้ง:** ส่งเสริมให้สังคมไทยตระหนักในภัยของความรุนแรงต่อสังคม และแสวงหาทางออกเชิงสันติวิธีในฐานะทางเลือกหลักเมื่อเผชิญกับความขัดแย้ง

7. **การเปิดพื้นที่ให้ความทรงจำที่เจ็บปวด (Memory):** ด้วยการเปิดพื้นที่ให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไทย ให้ผู้คนในสังคมไทยเข้าใจการเมืองของประวัติศาสตร์ เพื่อให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์"มิใช่บันทึกความจริง" แต่เป็น"ความจริงทางการเมือง" ที่ถูกเลือกสรรโดยระบบความรู้ที่ถูกหนุนอยู่โดยฝ่ายที่ครองอำนาจในที่สุด

8. **มุ่งแก้ปัญหาในอนาคตด้วยจินตนาการ (Imagination):** เพราะจินตนาการทางการเมืองใหม่เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสังคมการเมืองที่ยั่งยืน ให้พร้อมเผชิญปัญหาใหม่ๆ ที่สำคัญต้องลด"ภยากคติ"ลักษณะต่างๆ เสริมสร้างความมั่นใจในตนเองบนฐานของความเป็นจริง เพื่อให้เห็นว่าสังคมไทยมั่งคั่งในทรัพยากรทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา และมั่นคงพอจะเผชิญกับการท้าทายรูปต่างๆได้เช่น พิจารณา"คนสองสัญชาติ"ในฐานะทรัพยากรบุคคลของชาติ

9. **การยอมรับความเสี่ยงทางสังคม เพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างกัน (Risk-taking):** เรื่องนี้มีความหมายเพราะ การยอมรับความเสี่ยงเป็นเงื่อนไขสายสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ บนฐานแห่งความไว้วางใจ (trust) อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของแนวความคิดสมานฉันท์

และการที่จะสร้างความสมานฉันท์ด้วยวิธีการดังกล่าวได้ รศ. ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อธิบายว่าเงื่อนไขที่เอื้อต่อการทำงานสมานฉันท์อยู่ 4 ประการ¹⁸คือ

1. **ความรุนแรงหรือภัยคุกคามด้วยความรุนแรงต้องยุติลง** เพราะไม่เช่นนั้น คนที่ทำงานเพื่อแนวทางสมานฉันท์ ก็ทำงานของตนให้หยิ่งรากลึกฝังลึกไม่ได้
2. **ต้องเกิดการยอมรับความจริงและต้องมีการชดเชยให้กับเหยื่อของความรุนแรง** เพราะถ้าผู้ก่อความรุนแรงไม่ยอมรับความจริง เหยื่อก็ก็นิโทษภัยไม่ได้

¹⁸ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 19 มุมมองใหม่ประเทศไทย : แนว"สมานฉันท์"สังคมไทย

Source - เว็บไซต์กรุงเทพธุรกิจ (Th) Thursday, October 13, 2005

หมายเหตุ ข้อเขียนชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในปาฐกถาเรื่อง 'บทบาทภาคประชาชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามแนวทางสันติวิธีและสมานฉันท์' ซึ่งเป็นการเสวนาที่จัดโดยคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยและเครือข่ายองค์กรภาคประชาชน (ครป.) มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2548

3. **ต้องอาศัยพลังเชื่อมร้อยผู้คนเข้าด้วยกัน** ในความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหลายแห่งในแอฟริกา กลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่อสู้ขัดแย้งกัน ไม่มีสายสัมพันธ์ระหว่างกันที่เข้มแข็ง จึงจำเป็นต้องสร้างให้สายสัมพันธ์นี้เกิดขึ้น
4. **ต้องแก้ไขปัญหาคือความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้าง** และตอบสนองความต้องการทางวัตถุด้วย คณะกรรมการสังคมนิยมและสมานฉันท์ของแอฟริกาได้สรุปไว้ว่า ผู้ที่เคยได้ประโยชน์จากโครงสร้างที่เอารัดเอาเปรียบคนพวกหนึ่ง มีพันธะที่จะต้องแปลงเปลี่ยนความไม่เสมอภาคที่ไม่ยุติธรรม (unjust inequalities) และความยากจนที่ไม่เห็นคนเป็น (dehumanizing poverty) ให้หมดไป

อย่างไรก็ตามแนวทางดังกล่าวในการสร้างความสมานฉันท์นั้น ควรได้รับความร่วมมือจากการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน เช่นกัน แนวคิดเรื่องบทบาทการสร้างสมานฉันท์ในสังคมโดยสื่อจึงน่าพิจารณาว่า ควรมีแนวทางเช่นไร

3.2.2 บทบาทสื่อในการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทย

บทบาทของสื่อในการสร้างความสมานฉันท์นั้น เป็นหน้าที่หนึ่งของสื่อที่ยึดถืออุดมการณ์ในวิชาชีพของตนว่า มีความ "รับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility)" โดยเฉพาะรายการข่าวโทรทัศน์ที่เปรียบเสมือนพื้นที่ "สื่อกลาง" ที่บอกเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ ของสังคม ทั้งปัญหาความขัดแย้งของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ด้วยหน้าที่พื้นฐานของรายการข่าวโทรทัศน์นี้ คุณสมบัติรายการข่าวโทรทัศน์ที่สำคัญเช่น "ข้อเท็จจริง (Fact)" "ความเป็นวัตถุวิสัย (Objectivity)" "ความเป็นกลาง (Neutrality)" "ความสมดุล (Balance)" หรือแม้กระทั่ง "ภาพตัวแทน (Representation)" ที่ปรากฏในรายการข่าวโทรทัศน์จึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษาว่าในรายการข่าวมีปัจจัยในการเสริมสร้างหรือไม่เสริมสร้างความสมานฉันท์อย่างไรกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงบทบาทการทำหน้าที่ของสื่อในการสร้างความสมานฉันท์โดยทั่วไป

ดร. มารค ตามไท¹⁹ (คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ) ได้แสดงทัศนะทางวิชาการและแนวคิดที่น่าสนใจดังนี้

เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมา สังคมไทยไม่ค่อยจะมองถึงต้นตอ หรือพื้นฐานของการเกิดปัญหา เรามัก ให้ความสำคัญ กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์มากกว่า ซึ่งทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุด

เมื่อเรา มองตัวปัญหาอย่างเข้าใจ มองถึงบริบทแวดล้อม รากฐานของปัญหาชีวิต

ความเป็นอยู่ ของผู้คนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบจากปัญหา เราจะสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ลงได้

สื่อมีบทบาทในการช่วยสร้างความสมานฉันท์อย่างไร ใครคือผู้เสนอสื่อ เสนอสื่อให้แก่ใคร

สังคมเป็นผู้บริโภคสื่อ ทั้งสังคมภายใน และภายนอกพื้นที่นั้น ๆ การที่สื่อเสนอข่าวออกมา อิทธิพลหรือผลกระทบที่เกิดแก่ผู้บริโภคภายในพื้นที่ และภายนอกพื้นที่อาจให้ผลไปคนละทาง การนำเสนอแต่ภาพความรุนแรงทำให้สังคมภายนอกเข้าใจ และมองคนในพื้นที่ในภาพลบ โดยปราศจากความเข้าใจในบริบทแวดล้อมอื่นๆ สื่อนำเสนอข่าวอย่างไร ย่อมสำคัญต่อคนในพื้นที่ สื่อเสนอภาพออกมาเช่นใด คนในพื้นที่ก็คิดอย่างนั้น คนนอกพื้นที่ก็คล้อยตามสื่อ ขอให้สื่อเตรียมพื้นที่ว่างไว้ในใจ เสนอข่าวที่ทำให้เข้าใจปัญหา สถานการณ์ที่เกิดขึ้น มิใช่เพียงเขียนข่าวหรือหา เพื่อรายได้ในการดำรงชีวิต แต่ควรมีจรรยาบรรณในการนำเสนอ

ข้อเสนอแนะสำหรับสื่อในการกิจสร้างความสมานฉันท์

¹⁹ โดย...มารค ตามไท คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ **"สื่อ" เพื่อความสมานฉันท์ชายแดนภาคใต้**

5 วิธีในการช่วยสร้างความสมานฉันท์

1. **ความจริง** : ความสมานฉันท์จะเกิดขึ้นเมื่อความจริงปรากฏ ควรเปิดเผยข้อมูลกรณีหรือชะแอะ และตกไป
2. **ความยุติธรรม** เป็นสิ่งจำเป็น เรามีทางเลือกเพียงสองทางเมื่อเผชิญความอยุติธรรม คือยอมรับในความอยุติธรรมนั้น หรือต่อสู้กับความอยุติธรรม ซึ่งก็ต้องต่อสู้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะได้รับความเป็นธรรม
3. **การเข้าใจในประเทศไทย** เข้าใจในความหลากหลายของวัฒนธรรมไทย
4. **ใช้ความละมุนละม่อม** เราควรการแก้ไขปัญหาคด้วยสันติวิธี ไทยเป็นประเทศประชาธิปไตย เราควรแก้ไขปัญหโดยละมุนละม่อม เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน โดยการยอมรับความแตกต่างของกันและกัน
5. **จินตนาการถึงอนาคตร่วมกัน** เพื่อมีความหวังในสิ่งเดียวกัน จะเป็นรากฐานของอนาคต เราไม่สามารถแก้ไขอดีตได้ แต่เราสามารถร่วมกันสร้างอนาคตได้ สื่อสามารถช่วยในการจินตนาการร่วมกัน

5 ประการที่สื่อควรหลีกเลี่ยง

1. หลีกเลี่ยงการนำเสนอความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในลักษณะที่มีผู้เกี่ยวข้องแค่สองฝ่าย โดยที่แต่ละฝ่ายมีเป้าหมายเดียวที่ตรงข้ามกัน
2. หลีกเลี่ยงการแบ่งฝ่ายต่าง ๆ ออกเป็น “พวกเรา” และ “พวกเขา”
3. หลีกเลี่ยงการมองความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ว่ามีอยู่เฉพาะในสถานที่และช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรง
4. หลีกเลี่ยงการประเมินข้อดีข้อเสียของปฏิบัติการ หรือนโยบายที่อิงการใช้ความรุนแรงเป็นหลัก โดยการคำนึงถึงผลเฉพาะหน้าอย่างเดียว
5. หลีกเลี่ยงการพูดถึงความพยายามสร้างความสมานฉันท์ในพื้นที่ในลักษณะซึ่งให้ความสำคัญกับความพยายามของคนนอกพื้นที่ ทั้งทางด้านความคิดและการปฏิบัติเป็นหลัก โดยความพยายามของคนในพื้นที่เป็นเพียงส่วนประกอบ

สื่อมีบทบาทในการช่วยสร้างความสมานฉันท์ อย่างเห็นเพียงแต่คำตอบแทนจากข่าวที่หือหวา ข่าวที่กระทบความรู้สึกคนเท่านั้น อย่าคิดว่าทำงานเพื่อเงิน แต่ควรคิดว่าเราทำงานเพื่อตนเอง เพื่อผู้อื่น และเพื่อสังคม เราควรรู้จักเสียสละให้แก่สังคม

และเช่นเดียวกันที่แนวคิดในการสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในสังคม จำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือจากการทำหน้าที่ของสื่อ ซึ่งปรากฏในยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนพลังความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย²⁰

“ความรุนแรงที่เกิดขึ้นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีสาเหตุมาจากหลายด้าน ด้านหนึ่งมาจากการขาดความเข้าใจหรือไม่ยอมรับในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่แตกต่างจากส่วนกลาง ทำให้ชุมชนขาดความมั่นใจในบุคลากรของรัฐที่จะได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม เป็นเหตุให้กลุ่มที่ไม่พอใจในอำนาจรัฐอยู่เดิมและนิยมความรุนแรงใช้เป็นเงื่อนไขในการก่อความรุนแรง โดยหวังว่าจะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม

“...5. การส่งเสริมและใช้ประโยชน์จากสื่อทุกรูปแบบ เพื่อสร้างค่านิยมและความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันและสร้างสรรค์สังคมภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม และทำให้สื่อเข้าใจมิติเชิงวัฒนธรรม”

²⁰ นายอานันท์ ปันยารชุน ประธานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติหรือ กอสม. “อานันท์”เตือน”เชื้อใต้”ลาม เสนอยุทธศาสตร์ยุติรุนแรง” Source - เว็บไซต์มติชน (Th) Tuesday, August 30, 2005 08:29

ที่มา - กล่าวปาฐกถาในงานสมัชชาแห่งชาติว่าด้วยคนไทยกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม จัดขึ้นโดยกระทรวงวัฒนธรรม ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม

และต่อแนวคิดในการทำงานของสื่อเพื่อความสมานฉันท์ อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์²¹ แสดงทัศนะไว้ในบทความหนึ่งที่ น่าสนใจดังนี้

“เรื่องที่สองมาจากการสัมมนาของสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย หัวข้อ “รายงานข่าวสถานการณ์ภาคใต้ ตามทฤษฎีของผู้บริหารข่าว”

ผู้บริหารข่าวหลายท่านด้วยกันกล่าวจนดูเหมือนจะกลายเป็นข้อสรุปของการสัมมนาไปแล้วว่า รายงานข่าวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีการใส่ความรู้สึกลงไปในงาน จนทำให้สิ่งที่เกิดขึ้นดูร้ายแรงกว่าที่เป็นจริง ยิ่งทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงไป เพราะนักท่องเที่ยวยุติวิพากษ์ หรือเพราะทำให้ผู้ก่อการ มีความสำคัญมากกว่าความเป็นจริงบ้าง ในขณะที่เดียวกันก็เรียกร้องให้นักข่าวลงไปสัมภาษณ์ชาวบ้านให้มากขึ้น

สิ่งที่ผมเห็นด้วยอย่างมากก็คือ ชาวคราวเกี่ยวกับภาคใต้ทั้งหมดที่สังคมไทยมีโอกาสรับรู้ก็คือ สิ่งที่ฝ่ายรัฐต้องการจะบอกให้สังคมรู้ เพราะนักข่าวและสื่อเสนอแต่ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่รัฐต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ถ้าจะมีข่าวที่ขัดแย้งกันเองเกิดขึ้นบ้าง ก็เพราะเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งไม่เคยประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้สัมภาษณ์ขัดแย้งกัน

เชื่อว่าผู้สื่อข่าวเองก็ไม่ทราบ เพราะอย่างที่ผมเข้าร่วมสัมมนากล่าวไว้ ผู้สื่อข่าวไม่ยอมลงไปคุยกับชาวบ้าน (โดยส่วนตัวผมเชื่อว่าแม้แต่เจ้าหน้าที่การข่าวของรัฐเองก็ไม่ทราบ เพราะการหาข่าวและวิเคราะห์ข่าวไปจำกัดอยู่กับแก่นเรื่อง “พระเอก-ผู้ร้าย” เพียงเรื่องเดียว ผลก็คือรัฐบาลแก้ไขสถานการณ์ไม่สำเร็จตลอดมา)

แปลกไหม ในท่ามกลางข่าวจริงหรือข่าวลือของชาวบ้านว่า การอุ้มยังมีอยู่ ไม่เคยมีผู้สื่อข่าวตามไปเจาะดูเป็นตัวอย่างว่าบุคคลที่ถูกอุ้มไปนั้นคือใคร และสถานการณ์การหายตัวของเขานั้นเป็นอย่างไร แปลกไหม ไม่มีผู้สื่อข่าวสักคนได้รับความไว้วางใจจากฝ่ายแข็งข้อ ให้ได้โอกาสสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับตน โดยไม่เปิดเผยชื่อ

ไม่ทราบว่าสื่อไม่ชวนขวยจะหาโอกาสนั้น หรือสื่อไม่ได้รับความไว้วางใจจากทั้งชาวบ้านและฝ่ายแข็งข้อ จนกระทั่งไม่มีทางหาโอกาสดังกล่าวได้เลย ถ้าเช่นนั้นสื่อก็ควรถามตัวเองว่าทำไม ถ้าสื่อไม่อยู่ในฐานะที่ได้รับความไว้วางใจจากตัวละครทุกฝ่ายในเหตุการณ์ สื่อยังสามารถทำหน้าที่ของตนได้อยู่อีกหรือ

และด้วยเหตุดังนั้น สังคมไทยและรัฐบาลไทยจึงมีติดกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในภาคใต้ มองไม่เห็นความสลบซับซ้อนของปัญหา เราทุกคนนั่งมองสถานการณ์ในภาคใต้เหมือนดูหนัง คือนั่งลุ้นให้ฝ่ายพระเอกชนะเสียที ระหว่างนี้ก็ได้นั่งเหยให้แก้คำพูดมันๆ ของแม่ทัพนายกองและรัฐมนตรีกลาโหมไปวันๆ

สองเรื่องนี้ซ้อนกันอยู่ตรงที่ว่า การเพิ่มพลังอำนาจให้แก่ประชาชนในพื้นที่ เพื่อจะทำให้เขาสามารถค้นหาทางเลือกที่สาม ซึ่งเป็นของเขาเองนั้น ไม่อาจเกิดขึ้นได้ในสังคมที่ไม่ยอมรับเรื่องของภาคใต้มากกว่าการต่อสู้ระหว่างรัฐและผู้แข็งข้อ

การที่ประชาชนในพื้นที่เข้าไม่ถึงสื่อ (หรือสื่อไม่ชวนขวยพอจะเสียงของเขาตั้ง) การรวมตัวโดยสงบ เพื่อเรียนศาสนา, เพื่อระดมเงินสำหรับการเดินทางไปฮัจญ์, หรือเพื่อประท้วงการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งไม่เป็นที่ไว้วางใจของตน ฯลฯ จึงทำให้สังคมไทยเข้าใจการกระทำของเขาไม่ได้ และพร้อมจะยอมรับทันทีว่าเขาคือกลุ่มก่อความไม่สงบ

สื่อที่ทำงานอย่างรับผิดชอบ จะสร้างทางเลือกที่สามให้แก่ประชาชนได้มาก ไม่ว่าจะประชาชนในสถานการณ์ก่อความไม่สงบ หรือประชาชนในสถานการณ์อื่นใดก็ตาม”

²¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สื่อกับทางเลือกที่สาม”

และ “ถ้ารัฐจัดให้สื่อของรัฐ โดยเฉพาะโทรทัศน์ นำเสนอข้อเท็จจริงเหล่านี้ โดยไม่ต้องกล่าวโทษฝ่ายใดเลย เพียงแต่เสนอความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตของผู้คนในสามจังหวัด ตามประสบการณ์จริงของเขาเอง ผมเชื่อว่าจะเป็นการเรียนรู้อันยิ่งใหญ่ของคนไทยทั้งชาติ ทำให้เห็นภัยอันตรายร้ายแรงของโครงสร้างความรุนแรงที่ครอบงำสังคมของเรา”²²

²² นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สมานฉันท์บนความจริง”

ส่วนที่ 3

วิธีการศึกษา

3.1 วิธีการศึกษา

การศึกษาในรอบที่ 2 ของ โครงการศึกษาและเฝ้าระวังสื่อเพื่อสุขภาพของสังคม ยังคงศึกษาและเฝ้าระวังจากสื่อโทรทัศน์ เป็นหลัก โดยจะทำการศึกษาวิเคราะห์รายการข่าวภาคค่ำ จากสถานีโทรทัศน์ช่อง 3,5,7,9 11 และ itv ที่ออกอากาศในช่วงค่ำ ทั้งนี้ จะทำการศึกษา วิเคราะห์ ข่าวโทรทัศน์ที่ออกอากาศในช่วงเดือน กันยายน – ตุลาคม 2548 โดยกำหนดกรอบการศึกษาด้วยการหาข้อมูลสำคัญ จากเอกสาร และแนวคิดของนักวิชาชีพผู้มีประสบการณ์งานข่าวโทรทัศน์ จากนั้นนำเสนอ (ผ่านการพิจารณา และชี้แนะจาก) คณะกรรมการวิชาการโครงการ เพื่อให้คำแนะนำ ก่อนกำหนดตารางการบันทึกเนื้อหา และการลงรหัส สำหรับนำไปศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาข่าวโทรทัศน์ที่บันทึกเก็บไว้ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปผล เพื่อพร้อมนำเสนอ ต่อไป

ข่าวที่นำมาวิเคราะห์จะพิจารณาจากข่าวที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

- อยู่ในช่วงข่าวภาคค่ำ
- ข่าวที่มีการโปรยหัวข่าว
- ข่าวในประเทศ (หากเป็นต่างประเทศ ต้องมีผลกระทบต่อประเทศไทย)
- ข่าวที่มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม

ตารางการบันทึกเนื้อหาและการลงรหัสเนื้อหา (ดูในภาคผนวก) และการลงรหัส

เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษา และวิเคราะห์เนื้อหารายการข่าวที่จะทำการศึกษา และเฝ้าระวังแบ่งหมวดการบันทึกเนื้อหาและการลงรหัสเนื้อหา เป็น 9 หมวด

3.2 แนวคิดในการศึกษา

1. แนวคิดเรื่อง “ข่าว” ในรายการข่าวโทรทัศน์
2. แนวคิดเรื่อง “ภาพตัวแทนของคนกลุ่มต่างๆ
3. แนวคิดเรื่อง “ความสมานฉันท์ในสังคม”

3.3 ประเด็นการศึกษา

บันทึกข่าวโทรทัศน์เพื่อนำมาวิเคราะห์ศึกษาถึงภาพตัวแทนในรายการข่าว และการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทย ใช้ตารางการบันทึกเนื้อหาที่ปรากฏ โดยแบ่งหมวดการบันทึกออกเป็น 8 หมวดดังนี้

หมวดที่ 1 ลำดับความสำคัญ (priority) วัดจากลำดับขั้นในการ lead ข่าวนั้นๆ เปรียบเทียบกับลำดับการนำเสนอจริง โดยบันทึก 2 ค่า คือ ค่าลำดับการโปรยหัวข่าว และค่าลำดับที่ข่าวถูกนำเสนอจริง

- H หรือ ลำดับของ Headline คือ ลำดับการพาดหัวข่าว ที่ถูกนำเสนอในช่วงต้นของรายการข่าว โดยเรียงตามความสำคัญของข่าวในวันหนึ่งๆ
- P หรือ ลำดับที่ถูกนำเสนอจริง คือ ลำดับข่าวที่ถูกนำเสนอจริง โดยลำดับข่าวนั้นอาจจะไม่ตรงตามลำดับของพาดหัวข่าวก็ได้

หมวดที่ 2 เรื่อง-ประเด็น-ประเภท (topic -theme – content/category) ของข่าว บันทึกด้วยการจัดเชิงบรรยาย แบ่งเป็น ข้อมูล 3 หมวดคือ

- **เรื่อง** คือ เหตุการณ์หลักซึ่งประกอบด้วยเหตุการณ์ย่อยต่างๆ เช่น เหตุการณ์ไฟใต้ ซึ่งเป็นเหตุการณ์หลัก จะประกอบด้วยเหตุการณ์ย่อยๆ คือ กอส., ระเบิดรายวัน, 131 คนไทย เป็นต้น
- **ประเด็น** คือ เหตุการณ์ย่อยๆ ในเหตุการณ์หลักในการรายงานข่าวครั้งนั้นๆ
- **ประเภท** คือ เนื้อหาหลักของข่าวจำแนกออกเป็นประเภทเนื้อหาได้ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม

หมวดที่ 3 ความสมดุล (balance) คือ การรายงานข่าวอย่างรอบด้านจากแหล่งข่าวฝ่ายต่างๆ โดยพิจารณาจากการปรากฏภาพ เสียง และเนื้อหาของผู้ที่เกี่ยวข้อง แล้วพิจารณาจัดคู่ความขัดแย้ง หรือคู่ความสัมพันธ์ เป็นคู่กรณีฝ่ายที่ 1 คู่กรณีฝ่ายที่ 2 และ ฝ่ายที่ 3 ซึ่งไม่ใช่ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือ ข่าวนั้น

ประเด็นที่จะวิเคราะห์ความสมดุล คือ

- **ภาพของแหล่งข่าว** คือ การปรากฏภาพของบุคคลแหล่งข่าวในลักษณะการพูด การแสดงความคิดเห็นของแหล่งข่าวเอง
- **เสียงของแหล่งข่าว** คือ การปรากฏเสียงของแหล่งข่าวเองจากภาพที่แสดงผ่านเนื้อข่าว
- **เนื้อหาของแหล่งข่าว** คือ การปรากฏเนื้อหาของแหล่งข่าวจากเนื้อข่าว
- **บุคคลที่ขาดหายไป** คือ บุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อมจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ไม่ปรากฏในการรายงานข่าว
- **ความยาวข่าว** คือ ความยาวของข่าวหนึ่งๆ ที่นำเสนอ มีหน่วยเป็นนาที

ทั้งนี้ในการศึกษาจะมีการแบ่งกลุ่มของแหล่งข่าวที่ปรากฏออกเป็น 3 ฝ่าย คือ

แหล่งข่าว	ความหมาย
คู่กรณีฝ่ายที่ 1	คือแหล่งข่าวฝ่ายที่ 1 คือ ต้นเรื่องของข่าว หรือแหล่งข่าวภาครัฐ
คู่กรณีฝ่ายที่ 2	คือแหล่งข่าวฝ่ายที่ 2 คือ ผู้ที่ แหล่งข่าวฝ่ายที่ 1 พูดยถึง หรือ ระบุในข่าว
ฝ่ายที่ 3	คือแหล่งข่าวฝ่ายที่ 3 หรือ ผู้ที่ไม่มีผลประโยชน์ได้เสียโดยตรง เป็นผู้วิเคราะห์ วิจัย ผู้เสนอแนะ

หมวดที่ 4 ความเป็นกลาง (neutrality) คือ ปราศจากการแทรกความคิดเห็นของผู้ประกาศ/ผู้รายงานข่าว โดยพิจารณาจาก วจนภาษา และ อวจนภาษา

หมวดที่ 5 ภาษา (verbal & non-verbal) ของข่าวทั้ง วัจนภาษา และ อวัจนภาษา โดยวิเคราะห์จากการใช้คำ ความรวมทั้ง ภาษาภาพ และ ภาษาท่าทาง ของแหล่งข่าวและผู้ประกาศข่าว

หมวดที่ 6 ภาพ (Visual) คือการนำเสนอภาพที่ละเมียดลึกลับ และภาพที่มีลักษณะที่สะทอนใจ ซึ่งจะบันทึกภาพของผู้ที่โดนละเมียดลึกลับ อย่างไม่เหมาะสม มีลักษณะทำให้ดูจืดจาง

หมวดที่ 7 หมวดภาพตัวแทน (Representation) พิจารณาจาก คู่กรณี หรือกลุ่มบุคคลที่มีความ (เกี่ยวพันจากข่าว) แตกต่างทางความคิด หรือ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ หรือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับข่าวแต่ “ไม่ปรากฏในข่าว” โดยดูจากการปรากฏภาพแหล่งข่าว เสียง เนื้อหา ซึ่งมักเกี่ยวข้องมิติของบทบาท สถานภาพ หน้าที่ อาชีพ ศาสนา เพศ เชื้อชาติ ชนชั้น เป็นต้น

หมวดที่ 8 ความเป็นธรรม (Fairness) คือการให้พื้นที่ในข่าวแก่แหล่งข่าวฝ่ายต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน โดยพิจารณาจากภาพ เสียง และเนื้อหา โดยดูว่าแหล่งข่าวแต่ละฝ่าย มีสัดส่วนพื้นที่ในข่าว เช่นไร